

דברי הכנסת

הישיבה התשעים-ושלוש של הכנסת השלוש-עשרה

יום שלישי, כ"ז באייר התשנ"ג (18 במאי 1993)

ירושלים, הכנסת, שעה 16:02

תוכן העניינים

הצעה לסדר-היום

חשיבותה של ירושלים כבירת ישראל

הצעה לסדר-היום

ירושלים מול סכנות במלאות כ"ו שנים לאיחודה

הצעת חוק הרשות לפיתוח הנגב (תיקון מס' 2), התשנ"ג–1993

(קריאה שנייה וקריאה שלישית)

הצעת חוק הסדרת הלוואות חוץ-בנקאיות, התשנ"ג–1993

(קריאה ראשונה)

הודעת יושב-ראש ועדת הכנסת

הצעת חוק הסדרת הלוואות חוץ-בנקאיות, התשנ"ג–1993

(קריאה ראשונה)

הצעת חוק "לא תעמוד על דם רעך", התשנ"ג–1992

(הצעת חבר הכנסת ח' פורת)

הצעת חוק מימון מפלגות (תיקון – ועדה ציבורית), התשנ"ב–1992

(הצעת חבר הכנסת ח' פורת)

שאלות ותשובות

הכרזת בתים בכפר סילואן כנכסי נפקדים

עומס תביעות בבתי-המשפט

הפקעת סמכות האפוסטרופוס לנכסי נפקדים

פגיעה בקטינים עקב ביצוע עיקולים

מינוי משנה למנכ"ל משרד ממשלתי ללא מכרז

הצעה לסדר-היום

נאציזם באמריקה

הצעה לסדר-היום

חשיבותה של ירושלים כבירת ישראל

היו"ר ש' וייס:

חברי הכנסת, אני פותח את ישיבת הכנסת, יום שלישי, כ"ז באייר התשנ"ג, 18 במאי 1993.

חברי הכנסת, אנחנו חוגגים היום ומחר את יום-ירושלים. מלאו 26 שנים לאיחודה של ירושלים, ואנחנו נקדיש את ראשית סדר-היום שלנו לנושא המרכזי הזה.

אני רוצה למסור לכם, שאנחנו חנכנו היום והסרנו את הלוט בכנסת מעל המסמך המקורי של אמנת ירושלים, שיימצא במשכן שלנו וישמש מסמך חשוב ומרכזי בחוויה המרתקת וההיסטורית של איחוד ירושלים.

קיימנו היום בכנסת תפילה בבית-הכנסת, שהוקדשה ליום-ירושלים, בהשתתפות חברי הכנסת, עובדי הכנסת, ובהשתתפותי.

מחר נקדיש ליום-ירושלים כמה וכמה מפעלים צנועים: נציג תערוכה צנועה של ספרים על ירושלים שיש לנו בספריית הכנסת, נקרין סרטים על שחרור ירושלים, נקיים סימפוזיון. אני קורא לכם להשתתף בכל הטקסים האלה.

אני רוצה להזמין את חברי הכנסת אשר יעלו על סדר-יומנו הצעות הנוגעות לירושלים, ולאחר מכן את סגן שר הביטחון, במקרה זה אני מוסיף, דבר שלא כל כך מקובל בכנסת – רב-אלוף במילואים מוטה גור, שעל הקשר הישיר שלו לאתוס של שחרור ירושלים מיותר להכביר מלים. זה באמת צירוף מרתק, שאנחנו יכולים לשמוע מפי מוטה גור בהקשר זה כסגן שר הביטחון את תגובת הממשלה ותשובתה על הנושא הזה.

אני מבקש עכשיו מחבר הכנסת אורי אור להעלות בפנינו הצעה לסדר-היום מס' 1587, בנושא: חשיבותה של ירושלים כבירת ישראל. אחריו – חבר הכנסת מנחם פרוש, באותו נושא. נא להקפיד על הזמן – עשר דקות לכל דובר.

אורי אור (העבודה):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, אפתח את דברי בזיכרון אישי המלווה אותי 26 שנים, מאז שחרור העיר. באותם ימים שירתתי כמפקד פלוגת סיור בחטיבה-7. נלחמנו אז מלחמה קשה במדבר סיני. בתוך מהלך הקרבות הקשים שמענו בקשר, כי ירושלים שוחררה. היתה זו הפעם הראשונה מאז תחילת הקרבות שהבחנתי בחיוך על פניהם היגעות והעצובות של לוחמי. זאת המשמעות של

ירושלים שהיתה לנו כשגדלנו פה על שירי "באב-אל-ואד", "בית-מחסיר", וההיסטוריה שאנחנו חשנו אותה עד לאותו יום של שחרור ירושלים.

ב-13 בפברואר 1949 הציע דוד בן-גוריון לחברי הממשלה הזמנית לקבוע את מקומה הקבוע של כנסת ישראל בירושלים, ואני מצטט מדבריו: מאז כינון הממשלה הזמנית העמדנו את הדאגה לשלומה, ביטחונה וחיוניותה של ירושלים במרכז דאגתנו. בסערת המלחמה, כשירושלים היתה נתונה במצור, היינו נאלצים לקבוע זמנית את מושב הממשלה בתל-אביב. אולם למדינת ישראל היתה ותהיה רק בירה אחת – ירושלים הנצחית. כך היה הדבר לפני 3,000 שנה וכך זה יהיה עד סוף כל הדורות.

לא בכדי זכה בן-גוריון, על אף הקשיים הבין-לאומיים שעוררה החלטה זו, להסכמה רחבה מצד חברי הממשלה הזמנית, שהרי הם, כמו כל בן לעם היהודי, נשאו את ירושלים בלבם כמחוז חפץ וכמושא געגועים. ויעידו על כך נציגי הקהילות היהודיות בעולם, שהתכנסו אתמול והיום ב"בנייני האומה" לכנס מרשים של הזדהות עם ירושלים.

ירושלים מבחינתנו היא העתיד היצוק בשורשי עברנו מאז קבע דוד המלך את בירתו בירושלים לפני 3,000 שנה. ירושלים והעם היהודי קשורים קשר בל ינתק. אף לא אחד מן הרבים ששלטו בארץ-ישראל ובירושלים לא קבע בה את בירתו מלבדנו, העם היהודי. אנחנו היינו עם ירושלים לא רק בתפארתה, אלא אף, וביתר שאת, בחורבנה ובשיממונה. "אם אשכח ירושלים תשכח ימיני" – משפט זה, שנאמר על-ידי אבותינו לאחר גלותם מארצם, מהדהד גם בנו פה ובכל תפוצות העולם.

על אף עובדות אלה, אדוני היושב-ראש, מעמדה של ירושלים כבירת ישראל הנצחית והשלמה אינו יורד מסדר-היום הבין-לאומי. ירושלים היא עדיין אחד המוקדים הקשים ביותר לפתרון הסכסוך הישראלי-הערבי. המתנגדים לנו, ערבים ואחרים, מציעים חדשות לבקרים לחלק שוב את ירושלים ולהגדיר את הריבונות בה מחדש. העם היהודי כולו מוריד תביעה זאת מן הפרק ודוחה אותה בשתי ידי. כמאמר הנביא ישעיהו, עונים אנו אחריו: "למען ציון לא אחשה ולמען ירושלים לא אשקוט". כל זאת תוך הקפדה על מדיניות שתאפשר לבני דתות אחרות ניהול עצמי של מקומותיהם הקדושים וחופש הפולחן.

אחרי מלחמת ששת הימים, כנסת נכבדה, ציין דוד בן-גוריון, "כי לא בהצעות בלבד ולא בכיבושים בלבד, אלא בכוח המעשה היוצר תיפדה ירושלים". לצערי, מעיון בנתונים הכלכליים לא ניתן להגיד כי הגשמו לחלוטין את צוואתו המדינית בעניין הזה. כל מי שבוחן את ערכם המעשי של החוקים וההחלטות שהתקבלו למען ירושלים אינו יכול להחמיא לדרך ביצועם.

עיון מדוקדק בשנתון הסטטיסטי של מכון ירושלים לחקר ישראל מוכיח בעליל מגמות שליליות המסתמנות בעיר מבחינת האוכלוסייה היהודית. מאז 1988 מאזן ההגירה ממשיך להיות שלילי, ובשנת 1991/92 ביטא עזיבה של 5,370 יהודים. 65% מן העוזבים בשנים האחרונות עקרו לפריפריה של ירושלים, ובעיקר לשטחי יו"ש ועזה, ותופעה זו התעצמה עקב מדיניות ההקלות ברכישת דיור.

במשך השנים, לצערנו, התבססה כלכלת העיר כמעט אך ורק על מינהל ושירותים ציבוריים. אחרי מלחמת ששת הימים ואיחוד העיר לא השכילו ממשלות ישראל ופרנסי העיר לשנות את מבנה

התעסוקה בה ולחזקה על-ידי תמרוץ המגזר העסקי-היצרני. לא התפתחה בבירתנו במידה מספקת יזמות פרטית, ולא נבנתה בה די הצורך תשתית כלכלית ראויה. מיסוי גבוה ועלויות גבוהות של קרקע להשכרה מנעו כניסתם של בעלי מפעלים. השירותים הציבוריים והקהילתיים ממשיכים, כאמור, להוות את ענף התעסוקה הדומיננטי, שבו מועסקים 44.6% מבני העיר, לעומת 29.8% בממוצע בישראל כולה. חלקו של ענף התעשייה בירושלים נמוך בהתאמה – 11.4% מן המועסקים לעומת 21.6% במדינת ישראל; אני חוזר: 11.4% לעומת 21.6% באוכלוסייה של מדינת ישראל כולה.

לדאבוני, רק 7.5% מכלל העולים מגל העלייה האחרון עלו לירושלים. שיעור זה נמוך בהרבה ממה שציפו לו כל פרנסי העיר. כ-1,800 עולים עקרו בשנה האחרונה לערים אחרות עקב מחירי דיור גבוהים ומחסור בתעסוקה. נתונים אלה מצביעים על מגמות הנמשכות כל העשור האחרון, ויש בהם כדי להדאיג כל אדם החפץ בחיזוקה של ירושלים.

לעניות דעתי, יש לנצל יותר את יתרונותיה היחסיים של העיר ולרתום אותם לפיתוחה הכלכלי. כוונתי להפיכתה למרכז אקדמי לכל בני העם היהודי, תוך שימוש במתקנים הקיימים של האוניברסיטאות. כמו-כן יש לנצל את כוח האדם והמתקנים האוניברסיטאיים, ואת האנשים שיש פה, לפיתוחן של תעשיות מתוחכמות. אני רוצה להדגיש מעל במה זו, כי ירושלים חלשה כלכלית עלולה ליהפך גם לירושלים חלשה פוליטית.

לפני 26 שנים אוחדה ירושלים מחדש, וכך תישאר. צופים אנו במגדליה, בחומותיה ובשכונות החדשות המעטרות אותה. העיר אשר בדד יושבת ובלבה חומה, כדברי המשוררת נעמי שמר, אינה לבדה. תודה רבה.

היו"ר ש' וייס:

אני מודה לחבר הכנסת אורי אור.

הצעה לסדר-היום

ירושלים מול סכנות במלאות כ"ו שנים לאיחודה

היו"ר ש' וייס:

אני מזמין את חבר הכנסת מנחם פרוש להצעה לסדר-היום מס' 1607. בבקשה.

מנחם פרוש (יהדות התורה):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה – אדוני היושב-ראש, אני מוכרח להגיד לך, שבכל פעם אתה מוכיח שאתה האיש הנכון במקום הנכון. אני מעריך מאוד את החלטתך להעלות את נושא ירושלים בראשית הישיבה, ואין כל ספק שכולנו נעריך את זה.

איך אמר דוד המלך? – "אם אשכח ירושלים תשכח ימיני, תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי, אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי". כשאנחנו מזכירים את ירושלים, הרגשות, הלבבות רוטטים רטט דקדושה. ואינני יודע מה עוד יכול לעורר בנו רגשות כאלה, כרגשות שאנחנו מרגישים כשאנחנו מעלים את ירושלים.

אני אומר זאת תמיד: אף שאני, ברוך השם, משתייך למשפחה שהיא כבר דור עשירי כאן בארץ, קשה לי להגדיר מה זאת בשבילנו ירושלים. אני אומר זאת תמיד, מכיוון שבאמת עוד לא מצאתי את ההגדרה מה זאת בשבילנו ירושלים. כשם שאי-אפשר לתת את ההגדרה מהי הנשמה לגוף, כך אי-אפשר לתת את ההגדרה מה זאת ירושלים בשבילנו. הגוף בלי הנשמה אין בו רוח חיים. ירושלים זו נשמת עם ישראל, ירושלים עיר הקודש, ירושלים עיר המקדש.

מחר יהיה יום-ירושלים, 26 שנים לאיחודה של ירושלים. ואנחנו צריכים כאן להגיד, ושוב מה שדוד המלך אמר: "זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים, האומרים" – והם אומרים גם עד היום – "ערו ערו עד היסוד בה".

ירושלים, יום-ירושלים, אומר לא רק לדור זה, אלא לכל הדורות הבאים. ואני רוצה להגיד כאן, שבדברי ימי משפחתנו בעשרת הדורות האלה היינו רוצים למחוק מזיכרוננו אותן 20 שנים עגומות, כאשר היינו מנותקים מירושלים, וכאשר לא יכולנו לגשת לשריד בית-מקדשנו, אם זה בששון, אם זה, חלילה, ביגון. היינו רוצים למחוק את התקופה הזאת. ואנחנו רוצים להגיד כאן ביום-ירושלים לכל אלה האומרים "ערו ערו עד היסוד בה": לא יעלה בידם. לא ינתקו אותנו מירושלים.

אנחנו, הדור הזה, הוגדר על-ידי הזוהר הקדוש: "וי לדורו דור, זכה את דורו דור". אוי לנו מה שהדור הזה עבר, וגדולות זכויותיו של הדור הזה. אוי לדורו דור. מה שאנחנו עברנו – אינני צריך כאן להגיד. איש מאתנו לא יכול לשכוח ולא ישכח מה שאנחנו עברנו בדור זה, בדור השואה, ומה שאנחנו עברנו כאן בארץ-ישראל, ומה שאנחנו עברנו כאן בירושלים. וגם זכה את דורו דור, למה שאנחנו זכינו ולמה שאנחנו בטוחים שעוד נזכה.

אני העליתי כאן נושא, שמאוד מאוד כואב לי שאנחנו צריכים להעלות אותו ביום של ירושלים; אבל אין ברירה. אני רוצה שנראה את המצב שלפנינו, ואל נשלה את עצמנו בשל ההתפתחויות אשר לפנינו. ביקשתי מיושב-ראש הכנסת לתת לי את האפשרות לדבר על ירושלים מול סכנות במלאות 26 שנים לאיחודה. רבותי, לא אשכח, וכי אפשר לשכוח את זאת, אותן שנים בשנות המנדט, כשהיינו במצבים קשים, כאשר לא יכולנו לעלות ולגשת לכותל המערבי. גם כשהיינו רשאים ללכת לכותל המערבי, באיזה דרכים-לא-דרכים היינו צריכים ללכת, באיזה פחדים חיינו. ואחרי איחודה של ירושלים, מי יכול לשכוח את מה שהיו לנו ימים אלה.

ורבותי, אין איש בבית הזה, מאלה אשר הם אתנו, בני ישראל, אשר יעלה על דעתו לחשוב לחצות, חלילה, את ירושלים – חלילה עוד הפעם. אבל, רבותי, המצב כמו שהוא הוא עצוב. העיר חצויה, עד כמה שזה כואב להגיד זאת, אבל אנחנו צריכים לדעת את המצב. לצערנו הגדול, העיר חצויה. יהודים

מפחדים ללכת למזרח-ירושלים. וקשה לי. ואני שמח מאוד שזה אשר יענה לנו מטעם הממשלה יהיה מר מרדכי גור, אשר היה זה שזכה לבשר לעם היהודי את הבשורה: "הכותל המערבי בידינו".

אנחנו, שהריבונות בידינו, שבידינו צבא, משטרה וכל מה שדרוש – אי-אפשר לנו להשתלט על המצב הזה לפחות בירושלים? ירושלים חצויה, ומפחדים ללכת בלילות, במיוחד לעיר העתיקה. אי-אפשר להפסיק, ואין למשרד הביטחון אמצעים לתת לצבא שלנו, שברוך השם זכה לניצחונות גדולים במלחמות כנגד מידי אבנים על אוטובוסים? והמצב בשכונות התפר, כמו גילה ותלפיות-מזרח – האם אנו יכולים לתאר לעצמנו, שתחת ריבונות ישראלית יהיה מצב כזה? ממש כמו בימי הבריטים.

כולנו שואפים לשלום, השלום הוא הכלי המחזיק ברכה. אנו רוצים בשלום, אבל נקשיב טוב ולא נתעלם; אסור לנו להתעלם ממה שאנו שומעים מאלה היושבים אתנו לשולחן המשא-ומתן, וכיצד לא השלימו עם כך שירושלים היא עיר הקודש, נשמת עם ישראל והבירה של מדינת ישראל. נהיה מוכנים, אנו מוכרחים להיות מוכנים, כדי לעמוד בשער ולא לתת למצב להידרדר כפי שהוא מידרדר.

ועוד שני משפטים. לנו, כיהודים הנאמנים לה', הבטוחים בכך שכל מה שחכמינו אומרים הוא קדוש, וחכמינו אמרו, כי לא חרבה ירושלים אלא מפני שחיללו בה את השבת – מה גדולה הבושה והחרפה על מה שקרה בירושלים בשבת האחרונה, עם הניצחון הגדול של הליכוד ושל "בית"ר", איזה חילולי שבת היו בירושלים.

ועוד משפט אחד על הסערות אשר היו ועל הסערות שעוד יכולות להיות, בקשר לפגיעה בקברים. מה הם הקברים האלה? ללא ספק, קברים מימי בית שני. לפגוע בהם, לפגוע בקברי תנאים ואמוראים, אם זה היה קורה בבית-קברות יהודי בחוץ-לארץ היינו מרעישים עולמות. אך כאן אנו מרשים לעצמנו לעשות זאת, אף שאני רוצה לומר מעל במת הכנסת, כי יש ויש אפשרויות להתגבר על הקשיים האלה. יש צורך רק ברצון לשם כך.

ברוך השם, ירושלים התרחבה ונוספו לה שכונות חדשות רבות. היא מתאימה להיות היום בירת המדינה. אך אנו יודעים, שיהודים אשר עלו מארצות-הברית והתפללו שם בבתי-כנסת מפוארים צריכים להתפלל היום במרתפים, במחסנים ובמעברים. האם ייתכן שיחסרו לנו בירושלים בתי-כנסת ומקוואות, שהם יסוד היסודות לטהרת משפחותינו? דבר זה הכרחי לתקן.

אדוני היושב-ראש, בסיום דברי אני מודה לך שנית על שהעלית את ירושלים על ראש דיונינו.

היו"ר ש' וייס:

אני מודה לחבר הכנסת פרוש. אני מזמין את סגן שר הביטחון, חבר הכנסת מוטה גור, לשאת את דברו.

דוד מגן (הליכוד):

אדוני היושב-ראש, היית צריך להציגו כמפקד החטיבה.

היו"ר ש' וייס:

זה מה שעשיתי בראשית הישיבה.

סגן שר הביטחון מ' גור:

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, אני רוצה להצטרף לתודות על הרעיון היפה להעביר את נושא ירושלים לראש הדיונים. זה מגיע לעיר הזו.

שאל הרב פרוש שאלה ברורה, מהי ירושלים? אני יכול לומר לך, כבוד הרב, כי נשאלתי את השאלה הזו על-ידי הסופר היהודי, סופר השואה, אלי ויזל.

שלא כמוך, לא גדלתי בבית דתי, אבל גדלתי בירושלים.

מנחם פרוש (יהדות התורה):

אבל יש לך זכויות רבות.

סגן שר הביטחון מ' גור:

גדלתי בשכונות מקור-ברוך, כרם-אברהם ובית-ישראל.

עניתי לסופר אלי ויזל: איני יודע אם אני מצטער על כך או לא, אך לא קיבלתי חינוך דתי. אבל אני יכול לומר לך מהי ירושלים בשבילי. בשבילי ירושלים היא מרכז הכול: היא מרכז הדת, היא מרכז המלכות, היא מרכז התרבות, היא מרכז הכוח, היא היא נשמתו של עם ישראל. זו ירושלים.

לכן, חבר הכנסת פרוש, גם אם היו קשיים לפני 20 שנה וגם אם נכונים כל התיאורים שנתת על הקשיים של היום, אנחנו התחייבנו שירושלים תישאר בירת ישראל המאוחדת לנצח. ואי-אפשר להתעלם מן ההיסטוריה, אי-אפשר להתעלם מן האירועים.

חברי הכנסת, מלחמת ששת הימים באה על ישראל בהפתעה מוחלטת. ישבנו כעם שקט במדינתו. הערכת המצב של הצבא והממשלה היתה, שעומדת להיות שנה שקטה.

קריאה:

שנה שקטה?

סגן שר הביטחון מ' גור:

שנים שקטות. אך לאותה שנה היתה הערכת מודיעין. לא עלה על דעתנו שנצטרך לעמוד במלחמה. והנה, ללא כל פרובוקציה – לא ישבנו בשטחים, לא החזקנו בשטחים, לא פגענו באיש, פיתחנו את המדינה. והנה יום אחד עמדנו מול סכנה: כל מדינות ערב באו להן והתקבצו לצאת נגדנו במלחמה. ואנו נלחמנו מלחמת קיום. וכאשר אנו אומרים "לנצח", זה משום שראינו את הנצח מול העיניים. לא רק שתקפו אותנו לפתע; ירושלים היתה עיר הבירה, וממשלת ישראל עשתה כל מאמץ בקרב שכניה כדי שלא יפתחו באש בירושלים, כי גרה בה אוכלוסייה גדולה ויש בה מקומות קדושים לכל העמים ולכל הדתות. אבל השכן ממזרח לא נענה, וירושלים מצאה את עצמה לא רק תחת אש אלא תחת מתקפה.

ואני, עם החטיבה שלי, שהיתה אמורה להילחם נגד המצרים, בלחץ האירועים האלה הועברנו לירושלים ללא הציוד. הציוד נשאר על המטוסים ועל הספינות. עלינו רק עם הרצון, עם הידיעה ועם השכנוע שירושלים לא תיפול, והפעם לא רק שלא תיפול, אלא היא תשוחרר ותאוחד. השעות הראשונות בירושלים באותו ערב הוקדשו לאיסוף ציוד לחטיבה שלי מהחטיבות השכנות, חטיבת הראל והחטיבה הירושלמית.

זאת אומרת, מכל הבחינות המוסריות והפוליטיות זו מלחמה שנכפתה עלינו ללא כל פרובוקציה וללא כל הצדקה. היא היתה כולה מלחמת צדק מבחינתנו, ולכן ירושלים היא שלנו. ולא היה אפשר לומר אחרת ללוחמים, שכן הם התכוננו לסוג אחד של חיים, ובשבועיים האחרונים – לסוג אחר של מלחמה, והנה, בלחץ השכנים והאירועים, הם נמצאו תחת אש ונאלצו להגן על האוכלוסייה.

אדוני היושב-ראש, לא יכולה להיות מוטיבציה גדולה מזו ללוחם כשהוא יוצא מן הבית שאירח אותו בבית-הכרם, בית שנמצא תחת אש ארטילרית, כאשר בן אותה משפחה משרת בעוצבה אחרת של צה"ל בחזית רחוקה, והמשפחה מכבדת אותו במים, ביי, בתה, בקפה ובעוגה, וגם בטלפון הביתה, ושולחת בשמו פתק ואולי מכתב אחרון הביתה.

בשעה 01:00 יוצאים הלוחמים מחום הבית הישר אל החום של שדה הקרב. מה יכולה להיות מוטיבציה גדולה מזאת ומה יכולה להיות הצדקה פוליטית גדולה מזאת על מנת שיהיה ברור שירושלים היא שלנו?

יתר על כן, תוך כדי מלחמה, אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, ידענו שאנו נלחמים לא באיזה מוצב, לא באיזו מטרה, לא באיזה יעד, אלא בירושלים, וידענו שבאנו להילחם שם על מנת לחיות, כי כך חיו שם יהודים, והיא היתה בירת ישראל מאז ומתמיד.

ההתנהגות בזמן המלחמה, מוסר הלוחמים – להיזהר ולא לפגוע באוכלוסייה, להיזהר ולא לשלול שלל, להיזהר ולא לפגוע ברכוש, להתנהג בזמן הקרב כמו בבית. בקרב כבר הרגישו החיילים שזה ביתם, והעיר העתיקה, מרכז המקומות הקדושים, לא נפגעה כמעט בכלל. באותו יום ראשון של שחרור ירושלים, בשעות אחר-הצהרים, כבר יכלו כל האנשים ללכת לטקסיהם הדתיים: נוצרים, מוסלמים, והפעם הזאת סוף-סוף גם יהודים. איזו מלחמה היתה כזאת, שבה הצבא התנהג, והאוכלוסייה היהודית התנהגה, באופן שכבר ביום הראשון ניתן היה להגיע לנורמליזציה מלאה של החיים? למה? כי הרגשת שאתה בבית. הרגשת שזאת אחריותך, זאת חובתך.

חברי הכנסת, ארץ-ישראל נקנית בייסורים, ירושלים עוברת ייסורים, אבל לא האינתיפאדה, לא מאורעות, לא הפחדות, כל אלה לא ישנו את האמת הבסיסית שתיארת קודם, שבהמשכה לא היה אפשר שלא להבטיח ללוחמים ולעם ישראל, אשר שפך שם את דמו, שבזכות מלחמתו, בזכות מאמציו, בזכות גבורתו, בזכות ההתאפקות שלו, ובזכות ההיסטורית שירושלים היתה בירת ישראל כל השנים והיתה בירת העם היהודי כל השנים – בזכות כל אלה ניתן לומר היום פה מעל הבמה מה שנאמר מייד בתום המלחמה: ירושלים היא שלכם, היא שלנו, לנצח.

אני מציע לחברי הכנסת להסתפק בדברי התשובה הללו, ובכל שאר הנושאים נטפל בימים הרגילים. תודה רבה.

היו"ר ש' וייס:

אני מודה לסגן שר הביטחון. מכיוון שמדובר במוטה גור, אני שומע את הדי הקולות: "נוע נוע", הקולות שייכנסו להיסטוריה. אולי נוסיף: אף-על-פי-כן ולמרות כל הקשיים – נוע ננוע לשלום, כי ירושלים תהיה סמל השלום והאחוה, ירושלים המאוחדת בירת ישראל.

חברי הכנסת, אנחנו מארחים כאן משלחת גדולה מאוד של מחנכים ערבים מהגליל המערבי, בהרכב ללא תקדים. הם באו ללמוד על עבודת הכנסת, ואני חושב שדווקא ביום-ירושלים הביטוי הזה, שנמצאים פה נציגים של כל אזרחי ישראל, נותן משמעות מיוחדת לעובדה שירושלים היא עיר השלום. ירושלים היא בירה שיש להם והיא בירה שיש למדינה.

חבר הכנסת אורי אור, אתה מסתפק בהודעת סגן השר. חבר הכנסת מנחם פרוש, אתה מסתפק בהודעת סגן השר?

מנחם פרוש (יהדות התורה):

כן.

היו"ר ש' וייס:

על כן אין לנו בעצם מקום להצעות אחרות.

יוסף בא-גד (מולדת):

היו"ר ש' וייס:

אני שומע ---

מנחם פרוש (יהדות התורה):

היו"ר ש' וייס:

אין לנו סדר פרלמנטרי, כרגע, להצעות אחרות.

יוסף בא-גד (מולדת):

אני רוצה שיהיה דיון במליאה.

היו"ר ש' וייס:

רגע, חברים ---

רענן כהן (העבודה):

אתה לא יכול להציע.

היו"ר ש' וייס:

סליחה, למה ביום כזה אתם צריכים לעזור לי? הרי אני יודע את התקנון ואני אפילו מסוגל להסביר לרב בא-גד.

רענן כהן (העבודה):

אנחנו רוצים לעזור לך.

היו"ר ש' וייס:

תודה רבה. חברי הכנסת, הסידור הפרלמנטרי הוא, שאם בעלי הצעות מסתפקים בהודעת השר, הסיפור נגמר. אבל כיוון שזאת ירושלים, אני אאפשר דקה אחת לחבר הכנסת עמנואל זיסמן ודקה אחת לחבר הכנסת יוסף בא-גד, להגיד דברים, בתקווה שהם יסמלו את האחוזה ואת השלום לפי רוח הדברים כאן. בקיצור נמרץ.

עמנואל זיסמן (העבודה):

אדוני היושב-ראש, אדוני סגן השר, חברי הכנסת, שנה שנה, ערב יום-ירושלים, מתקיים דיון ובו גילויים של אהבה ואהדה, ועם זאת – גם חיזוק ההסכמה הלאומית הרחבה, שכמעט כל חברי הבית הזה רואים בירושלים את בירת ישראל, בירת ישראל המאוחדת ובריבונות ישראל על כל חלקיה.

ביקשתי את רשות הדיבור לא כדי לחזק את זה. כל זה, אין לי ספק שזה יתקיים, התמיכה הלאומית הפוליטית-האידיאולוגית בירושלים המאוחדת בירת ישראל. החששות שלי והדאגה שלי הם שאין תוכנית לאומית – לא היתה – של שום ממשלה וגם לא של הממשלה הזאת, לחזק חיזוק כלכלי וחברתי את ירושלים ולהגדיל את הרוב היהודי. יש 82% יהודים במדינת ישראל הריבונית והעצמאית, ואילו בעיר הזאת שיעור היהודים הוא 72%. צריך לכבד ולקיים את כל ההסדרים ולתת את כל הזכויות למוסלמים ולנוצרים. אבל רק הגדלה משמעותית, מתמדת, וחיזוק הרוב היהודי – זה יחזק את ההסכמה הלאומית הבלתי ניתנת לערעור, שירושלים תישאר בירת ישראל המאוחדת בריבונות ישראל לנצח נצחים.

היו"ר ש' וייס:

תודה רבה. חבר הכנסת בא-גד, בבקשה, באותו קיצור; עוד יותר קצר.

רענן כהן (העבודה):

— — — בעולם — — — ירושלים, בירתו הנצחית של העם היהודי.

היו"ר ש' וייס:

אני מבטיח לך, שאם נחליט זאת, מחר יעשו את זה.

יוסף בא-גד (מולדת):

אף אני רוצה לשבח את חברי הכנסת אורי אור, הרב פרוש ומוטה גור על דבריהם החמים, בייחוד אלה של חבר הכנסת אורי אור, שהעמיד אותנו על המגמה השלילית בהתמעטות האוכלוסייה היהודית.

אני גם רוצה לשבח את ראש הממשלה, שאמר ב"כנס ירושלים" אמש, שירושלים לעולם תישאר מאוחדת, ואני רוצה להוסיף על דברי הרב פרוש משפט ליושב-ראש: היושב-ראש כיבד אותנו בתפילת מנחה חגיגית בבית-הכנסת ואמר דברים נפלאים בשבח בית-הכנסת ובשבח ירושלים.

הייתי מסיים פה אילולא דבר שחייב לבוא לידיעת חברי הכנסת, שאני הזדעזעתי ממנו. הבוקר סיירה ועדת החינוך והתרבות בבתי-הכנסת בעיר – – –

קריאה:

בתי-הספר.

יוסף בא-גד (מולדת):

– – – בבתי-הספר בעיר. ביקרנו בשיח'ג'ראח, בבית-ספר תיכון, 50 מטר ממרכז המשטרה. הזדעזעתי לשמוע שבמזרח-ירושלים, בבתי-הספר פועל עדיין החוק הירדני, מקבלים כסף ישיר מירדן, מכוויית ומאש"ף, וכל המורים היהודים פוטרו או הועברו מחשש האינתיפאדה. לכן ביקשתי להעלות את העניין לדיון בכנסת. האם ייתכן שבירושלים המזרחית, לא בגדה, יפעלו החוק והכסף הירדני? זאת בקשתי.

שאול יהלום (מפד"ל):

– – –

עבד-אלוהב דראושה (מד"ע):

– – –

רענן כהן (העבודה):

חברי הכנסת, אני לא חושב שביום-ירושלים – – –

היו"ר ש' וייס:

תודה לחבר הכנסת יוסף בא-גד.

חברי הכנסת, אני מאמץ את הערתו של חברי, חבר הכנסת רענן כהן, בקריאת הביניים. היה כדאי שתשמעו אותה. בקטע הזה אנחנו יכולים לשמור על ריסון עצמי. יש יום חול ויש יום חג, ואני מאמץ את הערתך.

הצעת חוק הרשות לפיתוח הנגב (תיקון מס' 2), התשנ"ג-1993

(קריאה שנייה וקריאה שלישית)

היו"ר ש' וייס:

חברי הכנסת, אנחנו עוברים עכשיו להמשך סדר-היום.

אגב, אני רוצה מאוד להודות לשר המשפטים, השר דוד ליבאי, אשר שיתף אתנו פעולה ברה-ארגון של סדר-היום, למרות העומס שלו. הנושא הראשון היה אמור להיות הנושא שלו, וטוב שביום חגיגי הכול מסתדר בהרמוניה.

חבר הכנסת דוד מגן, אמרו לי שאתה תקצר כמו טלגרמה, חצי טלגרמה, ולכן אתה בראשית סדר-היום. בבקשה.

דוד מגן (בשם ועדת הכלכלה):

אדוני היושב-ראש, באתי מדיוני ועידת הליכוד בתל-אביב לכנסת בירושלים, ערב יום-ירושלים, כדי לשמוע את הדברים החמים על ירושלים, לשמוע את דברך על הגליל ולבקש מהכנסת לתמוך בהצעת החוק הקשורה לנגב. הכנסת חובקת עולם.

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, הנני מתכבד להביא לקריאה שנייה ולקריאה שלישית את הצעת חוק הרשות לפיתוח הנגב (תיקון מס' 2), התשנ"ג-1993.

הצעת התיקון הונחה על שולחן הכנסת כהצעת חוק פרטית, וסימנה ע"ו. היא הובאה לדיון מוקדם במליאת הכנסת ב-2 בפברואר 1993, ולקריאה ראשונה – ביום 10 במאי 1993. ההצעה הועברה לוועדת הכלכלה לשם הכנתה לכל הקריאות.

ההצעה אומנם קצרה ופשוטה – במקום "שמדרום לקו 110" יבוא "שמדרום לקו 115", אך יש לה משמעות ממשית. היא באה לכלול בתחומי הנגב גם את קריית-גת ואת חבל-לכיש, אשר לא נכללו בחוק המקורי.

עומד כאן חבר הכנסת עמיר פרץ, אשר יזם את החוק המקורי. הכוונה והרקע בחיקוקו של החוק המקורי היו הדיונים הציבוריים בעניין הגדרת אזורי עדיפות לאומית. הדעה הכללית, גם שלו, גם שלי, ואני מניח גם של כל חברי הבית, היא כי חבל-לכיש וקריית-גת הם חלק אינטגרלי של הנגב, וככאלה הם ראויים, כמו כל ערי הנגב, להכרה כאזור עדיפות לאומית. זו היתה המחשבה גם ביום היוולדו של החוק המקורי, והצעתי אך באה לתרגם את הכוונות המקוריות ללשון החוק.

להצעת החוק, אדוני היושב-ראש, אין הסתייגויות, ואבקשכם לאשרה בקריאה שנייה ובקריאה שלישית. כל אשר אמרתי – אמרתי, כמובן, בשם יושב-ראש ועדת הכלכלה של הכנסת.

היו"ר ש' וייס:

אני מודה לך מאוד, חבר הכנסת מגן.

חברי הכנסת, אנחנו עוברים להצבעה על הצעת חוק הרשות לפיתוח הנגב (תיקון מס' 2), התשנ"ג–1993, בקריאה שנייה. אין הסתייגויות. מי תומך בהצעת החוק בקריאה שנייה?

הצבעה מס' 1

בעד סעיף 1 – 28

נגד – אין

נמנעים – אין

סעיף 1 נתקבל.

היו"ר ש' וייס:

28 בעד, אין מתנגדים ואין נמנעים. החוק אושר בקריאה שנייה.

חברי הכנסת, מי בעד חוק הרשות לפיתוח הנגב (תיקון מס' 2), התשנ"ג-1993, בקריאה שלישית?

הצבעה מס' 2

בעד החוק – 26

נגד – אין

נמנעים – אין

חוק הרשות לפיתוח הנגב (תיקון מס' 2), התשנ"ג-1993, נתקבל.

קריאה:

היו"ר ש' וייס:

מייד נברר את הכול.

26 תומכים, שני מתנגדים, שני נמנעים. איפה אבדו לנו שני תומכים מהקריאה השנייה? אני מברך את חבר הכנסת דוד מגן על היוזמה, על ההמרצה ועל ההצלחה, ואנחנו מחזירים אותו לוועידת מפלגתו.

כן, חבר הכנסת צוקר, היתה איזו תלונה. חבר הכנסת צוקר, מה קרה?

דוד צוקר (מרצ):

בתור מי שאחראי לזכויות החברים פה, אני רוצה לומר שקר כאן מאוד.

היו"ר ש' וייס:

הנושא בטיפול. חשבנו שהדיונים במליאה מחממים את הלב, וזה מספיק.

הצעת חוק הסדרת הלוואות חוץ-בנקאיות, התשנ"ג-1993

(קריאה ראשונה)

היו"ר ש' וייס:

אני מזמין עכשיו את שר המשפטים להביא בפנינו את הצעת חוק הסדרת הלוואות חוץ-בנקאיות, התשנ"ג-1993, בקריאה ראשונה. אדוני השר, בבקשה.

שר המשפטים ד' ליבאי:

נכבדי יושב-ראש הכנסת, חברי הכנסת, אני שמח להעלות לקריאה ראשונה הצעת חוק שנועדה להסדיר את בעיית ריבית הנשך שנגבית בהלוואות שאינן בנקאיות, ב"שוק האפור". הצעה זו גובשה במשרד המשפטים, בשיתוף עם משרד האוצר, בנק ישראל ומשרד הכלכלה והתכנון.

את ההלוואות הניתנות בשוק האפור מלווה תופעה של ניצול אנשים משכבות חלשות של החברה. מדובר באנשים שאינם יכולים ללוות כספים במסגרת המערכת הבנקאית וזקוקים להלוואה לצרכים אישיים, כגון הלוואה לצורך עריכה של שמחה משפחתית, או למימון טיפול רפואי של קרוב משפחה, או הלוואה שנטל בעל עסק קטן שנקלע למצוקה כלכלית זמנית והוא מקווה להיחלץ ממנה בעזרת ההלוואה בשוק האפור; אולי ישתחרר הלווה מלחץ של נושה זה או אחר או מאימתה של פקודת מאסר, שהוצאה נגדו במסגרת הליכי הוצאה לפועל, ואולי מדובר בערב שנדרש לשלם את החוב של חברו לעבודה ובמקרים אחרים.

התנאים המקובלים של הלוואות בשוק האפור הם לעתים קשים ביותר. במקום להיחלץ מן המצוקה בעזרת ההלוואה, נקלע הלווה למבוך כספי חמור יותר. העיתונות בתקופה האחרונה גדושה בסיפורים על חייבים שלקחו הלוואות בסכומים קטנים יחסית, אך בריבית התחלתית גבוהה ביותר, ונאלצו בסופו של דבר לשלם סכומי עתק להחזר ההלוואה, בגלל התניות דרקוניות לגבי פיגור בפירעון ההלוואה.

תופעה זו של ריבית נשך מוכרת זה זמן, אך עד היום לא זכתה להסדר חוקי מיוחד. היו שחשבו כי ניתן למצוא את הפתרון בגילוי מלא של תנאי ההלוואה, שידע הלווה על מה הוא חותם, מה הוא מתחייב, אך המציאות לימדה כי מדובר באנשים שאין להם יכולת להתמודד עם הדרישות, אין להם יכולת מיקוח. מדובר באנשים שמסכימים בלית ברירה ללוות בתנאים בלתי סבירים, בגלל מצוקה או בורות וחוסר ניסיון, ובעיקר כדי למלא את החסר באותו שלב, לקבל את הכספים ולגלגל את העניין הלאה, בתקווה שיגיעו איכשהו להסדר ולחוף מבטחים.

היו שסברו כי בידי בתי-המשפט יש כלים מתאימים להתמודד עם עושיק ועם קיפוח בחוזים, באותם מקרים שכך הדבר, אבל המציאות הראתה שאנשים חלשים ביותר הזקוקים להגנה של המערכת

המשפטית, דווקא להם קשה במיוחד הגישה אל המערכת השיפוטית. על-פי-הרוב הם אינם מיוצגים על-ידי עורכי-דין, הם אינם מתוחכמים די הצורך כדי להתגונן בעצמם בפני הלחץ המשפטי של המלווים, וגם כאשר הגיעו מקרים קשים לערכאות המשפטיות, התברר למערכת, כי אין ברשותה כלים מתאימים לפתור את הקשיים, ומדובר בבתי-המשפט ומדובר בלשכות ההוצאה לפועל.

כך הגענו למסקנה שעלינו להצטרף לרשימה ארוכה של מדינות בעולם, לרבות ארצות-הברית ומדינות אחרות בעולם המערבי, ארצות שיש בהן כלכלה חופשית, ואלה קבעו תקרה וגבול לריבית מרבית שניתן לדרוש ולקבל בהלוואה מגוף שאינו בנק; ואני רוצה להזכירם שהבנקים נמצאים בפיקוח גם לעניין גובה הריבית שמותר להם לגבות.

מקובל באותן מדינות להקנות בחוק הגנות לצרכן שנזקק להלוואה מגורם שאינו בנק, להקנות גם למערכת בתי-המשפט וההוצאה לפועל אמצעים כדי להתמודד עם ריבית מופרזת או עם סטיות אחרות מהוראות החוק. המסקנה שלנו היתה, שהתערבות מעין זו בכוחות השוק מוצדקת כמדיניות חברתית, וגם מהבחינה המוסרית.

אביא בפניכם את עיקרי החוק המוצע: 1. החקיקה המוצעת תחול לגבי לווים יחידים. משמע, החוק לא יחול על הלוואה שלקח תאגיד. אין לנו עניין להתערב בהלוואות שלוקחים לווים מסחריים; 2. ההגנות העיקריות שיקנה החוק תחולנה על הלוואות עד לסכום של 100,000 שקלים. זה סדר גודל המאפיין את רוב רובן של ההלוואות בשוק האפור; 3. מוצע לקבוע תקרה של השיעור המותר של ריבית היסוד; בלשון החוק – כפליים מ"העלות הכוללת הממוצעת של האשראי הניתן על-ידי הבנקים". זה נתון שקיים בידי בנק ישראל, והוא יפורסם מדי חודש. לדעת מומחים בנושא, אין הצדקה כלכלית לריבית העולה על התקרה הזאת.

מוצע גם לקבוע תקרה לגבי ריבית הפיגורים, שהיא היא הסיבה העיקרית למצוקתם של הלווים בשוק האפור כיום. תנאי טיפוס בהסכם הלוואה בשוק האפור, המקובל כיום, קובע, כי אי-פירעון של אחד התשלומים במלואו ובמועדו גורם באופן מיידי להקדמת זמן פירעונה של יתרת ההלוואה. מכאן והלאה מיתוספת לסכום ריבית פיגורים, המצטברת מדי חודש בחודשו, בשיעור שעשוי להגיע למאות אחוזים בשנה.

אנו מציעים שהתקרה לריבית הפיגורים תהיה רבע מריבית היסוד. מוצע גם לאסור על הקדמה מיידי של פירעון יתרת ההלוואה, כדי לתת ללווה הזדמנות סבירה להדביק את הפיגור, ולמנוע מצב שבו פיגור – ולו הקל שבקלים – מכניס את הלווה לסחרור כספי שאין לו ממנו מוצא.

אין להסיק מכך כאילו איננו מכירים באינטרס הליגיטימי של מלווים להגן על כספם, כאשר לווה אינו עומד בהתחייבויותיו. אלא שאנו סבורים שההסדר המוצע הוא איזון נכון בין שני האינטרסים. לדעת היועצים הכלכליים שלנו, יש בהסדר המוצע מרווח כלכלי רחב דיו, כדי שלא לקפח פרנסתם של אלה שמלווים מחוץ לבנקים.

מרכיב עיקרי בהסדר המוצע הוא הסמכויות שניתנות לבתי-המשפט ולראשי ההוצאה לפועל למיזמתם כדי למנוע ניצול של הליכי המשפט, לשם אכיפה של הלוואות בתנאים בלתי הוגנים. בתי-המשפט יוסמכו על-פי ההצעה לשנות חוזי הלוואה, כדי להתאימם לדרישות החוק. מוצע גם להקנות סמכויות בידי ראש ההוצאה לפועל, כדי שיוכל למנוע ביצועם של פסקי-דין שניתנו במעמד המלווה

בלבד, ושל שטרות שמקורם בעסקות הלוואה המוגשים באופן ישיר להוצאה לפועל, בלי שאלה עברו בדיקה במסגרת הליך שיפוטי קודם. אם היה לראש ההוצאה לפועל יסוד לחשוש כי תנאי ההלוואה אינם מתאימים לדרישות מהותיות בחוק, הוא יהיה מוסמך לסרב לנקוט הליכים נגד הלוואה, ויעביר את הדיון בנושא לבית-המשפט.

הבאנו בחשבון גם מצב שבו הנפרע על-פי השטר הוא אדם אחר מן המלווה, או מקרה שהשטר מוסב לטובת צד שלישי. מבחינה טכנית סחירות שטר יכולה לפתוח פתח להשתמט מהתחולה של החוק. לפיכך אנחנו מציעים לקבוע, שאם מקור השטר הוא בעסקת הלוואה, יהיה השטר כפוף להוראות של החוק, אלא אם כן הוכיח האוחז בשטר, כי לא ידע שמקור השטר בהלוואה חוץ-בנקאית.

יכולתי להרחיב עוד כהנה וכהנה בפרטי החקיקה המוצעת, והרי היא מונחת לפניכם. הושקעה בה מחשבה רבה, היא גובשה לאחר התייעצויות עם גורמים רבים, לרבות אנשים שעוסקים בהלוואות חוץ-בנקאיות. אני רוצה להדגיש, ואני רוצה לחזור ולהדגיש, שאין בכוונתנו לחנוק את שוק ההלוואות החוץ-בנקאיות, שכן הוא ממלא תפקיד כלכלי חשוב במשק הישראלי.

אין כוונתנו גם להכתיים את כל מי שפועל בשוק הזה באיזה כתם של אי-מוסריות. יש כאלה ויש אחרים. אנחנו ערים לטענות שיש צידוק כלכלי לגבייה של ריביות גבוהות בהלוואות שניתנות בסכומים קטנים וללא ביטחונות, או ללא ביטחונות מספקים. שמענו בהקשר זה הערות בשלושה נושאים מרכזיים: נגד ההגבלה של ריבית היסוד, נגד מתן הגנה כנגד ביצוע שטרות שמקורם בעסקות הלוואה, וביקורת על ההוראה בחוק, המפעילה חלק ממנו באופן שניתן לומר שהוא רטרואקטיבי, דהיינו גם על הסכמים שנעשו לפני שחוק זה התקבל בכנסת ונכנס לתוקפו. כל הנושאים האלה יעברו בירור נוסף גם במשרדים הנוגעים בדבר, וזאת במסגרת הדיונים שאנחנו עורכים להכנת הצעת החוק לקריאת הקריאה השנייה והקריאה השלישית. אנחנו כממשלה נעודד בחינה יסודית וממצה של כל הסוגיות האלה גם בוועדת הכנסת, שאליה תועבר ההצעה, בתקווה שתועבר על-ידכם כאן היום במליאה.

חברי הכנסת, אנו מגישים לכם היום הצעת חוק חשובה ביותר, ומבקשים מכם להעבירה לוועדה. אני מבקש להדגיש את ההיבטים החברתיים והמוסריים של הצעת החוק המוצעת, שבאה להסדיר נושא שהוא חשוב ביותר לרבים מהבחינה האנושית, מההיבט של הסבל שנגרם לאנשים הנקלעים למצבים שאולי לא שיערו וחזו אותם מראש.

היו"ר ש' וייס:

לאיזו ועדה, אדוני השר?

שר המשפטים ד' ליבאי:

הייתי סבור שהוועדה המתאימה היא ועדת החוקה, חוק ומשפט, אדוני. אבל אם יחלוק מי ויחשוב שההיבט הכלכלי כאן עדיף, אשאיר זאת לוועדת הכנסת לקבוע.

היו"ר ש' וייס:

נתייחס להצעה של ועדת החוקה, חוק ומשפט.

שר המשפטים ד' ליבאי:

תודה.

אכן, אני רוצה לומר, שהנושא הזה העסיק רבים מחברי הכנסת בעת האחרונה, ויזכר במיוחד לטוב חברי, חבר הכנסת רפי אלול, יושב-ראש הלובי החברתי, שהגיש הצעת חוק פרטית בנדון, שתמכתי בהעברתה לוועדה, כדי שתידון בוועדה עם הצעת החוק שהממשלה מגישה היום.

נראה לי, כפי שאמרתי, שהוועדה המתאימה להכנת ההצעה לקריאה שנייה ולקריאה שלישית היא ועדת החוקה, חוק ומשפט. אני מבקשכם להעביר את ההצעה לדיון בוועדה.

היו"ר ש' וייס:

אני מודה מאוד לשר המשפטים. כיוון שחברנו הטוב רפי אלול הוזכר, אתן לו בנסיבות האלה להיות ראשון המתדיינים. אחריו – חבר הכנסת סילבן שלום. אם הוא לא יהיה – חבר הכנסת דוד מגן. אם הוא לא יהיה – חבר הכנסת דוד צוקר.

דוד צוקר (מרצ):

עכשיו יש טמפרטורה נעימה.

רפאל אלול (העבודה):

אני בטוח שהצעת החוק הזו חיממה אותך.

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, בראש ובראשונה אני רוצה לברך את שר המשפטים ליבאי ולהודות לו על הסכמתו להצעת החוק הזו, על הכנת הצעת החוק הזו, ויותר מכך על הרגישות החברתית שלו, גם בשמיעת הטענות שלי ושל חברי, אבל גם בהליכה בצורה רצינית מאוד לקראת האזרחים ולקראת אותם אנשים שסובלים מהלוואות שלקחו בשוק האפור ולא ידעו לאיזו צרה הם נכנסים.

אני רוצה לקוות שדווקא היום, ערב יום-ירושלים, שהוא ערב שמאחד את כולנו, אולי יש סמליות בכך, כבוד השר, דווקא הערב יהיה סוף לסבלם של אותם אנשים דואבים, שכל חטאם בכך שלקחו הלוואה שנזקקו לה בשעת הדחק, והם ממשיכים לשלם הון עתק יום יום בגלל אי-ידיעת החוק ובגלל אי-שימת לב לשורות הקטנות שהחתימו אותם עליהן בלא שראו אותן.

על מנת לסבר את אוזן כולנו, הייתי רוצה להתייחס לשתי תופעות קשות ומדאיגות בנושא קבלת הלוואות בשוק האפור.

היו"ר ש' וייס:

וכל זה בשלוש דקות.

רפאל אלול (העבודה):

יש לי רק שלוש דקות?

היו"ר ש' וייס:

לכולם יש שלוש, אתה קיבלת שתיים ועוד שלוש.

רפאל אלול (העבודה):

אעשה מאמץ לגמור מהר.

אביא דוגמאות מחוזים, שני חוזים, ואפרש מה המשמעות שלהם לגבי אנשים שחתמו על הלוואות. אדם שלקח 2,000 שקלים ב-14% ריבית לחודש, לשנתיים, החוב שלו הוא 42,000 שקל. זו ריבית של 14% בחודש. יש הרבה מאוד חוזים מסוג זה, שכבוד השר ראה אותם. אנחנו יודעים את החלק שהגיע לעיתונות, אבל הרבה אנשים לא הגיעו לעיתונות. אנשים מכרו בתים, מכרו מכוניות והשתעבדו. לא מעטים מכרו את הכליות שלהם כדי לצאת מהלוואות אלו.

ניקח לדוגמה הלוואה אחרת. אדם לקח 2,000 ש"ח בריבית של 30% לחודש. אחרי שנתיים הוא חייב 1,080,000 ש"ח. יש לא-מעט דוגמאות מהסוג הזה.

שיעורי ריבית אלה המוטלים על חובות של לווים המפגרים בתשלומים הם תופעה בלתי סבירה. גם אם שיעורי ריבית אלה מעוגנים בהסכמים כאלה או אחרים, טוב עשה משרד המשפטים שכלל גם אותם. אף שזה חוק רטרואקטיבי, טוב שכלל גם אותם. אנשים אלה לא יצטרכו להחזיר את החוב עם הריבית הרצחנית הזאת שגבו מהם.

סברתי, והשר אמר שזה מקובל עליו, שצריך להיות רישוי של החברות האלה. הבנתי שיש בעיה במשרד האוצר. אני מקווה שכאשר יגיע הנושא לוועדת החוקה, חוק ומשפט, ננסה לפעול, כדי שכל אדם שמרשה לעצמו להלוות כסף, לתאגיד או לאזרח, יצטרך לקבל רישיון כחוק. מתן רישיון מאפשר לבדוק אותו מדי פעם, לבדוק את החוזים שעליהם הוא מחתים.

אני רוצה לציין, שעם החוק הזה תיעלם תופעה של אותם בריונים, אותם אנשים, שהולכים לגבות כסף בדרכי אלימות מאדם שלא עמד בתשלום החוב שלו.

היו"ר ש' וייס:

אתה צריך לסיים. שני משפטים מסכמים.

רפאל אלול (העבודה):

אני רוצה לברך על כך שהכנסת דאגה גם להרחקת התופעות האלימות האלה. אני מקווה שהחוק הזה יתקבל על-ידי כולנו. זה אחד החוקים החברתיים החשובים, שיציל מאות אלפי משפחות בישראל.

ושוב תודה לכבוד השר. אני מקווה שכולנו נאשר את החוק הזה.

היו"ר ש' וייס:

אני מודה לחבר הכנסת אלול על השתתפותו וגם על יוזמתו הראשונית.

חבר הכנסת דדי צוקר, אחריו – חברת הכנסת ענת מאור, ואחריה – חבר הכנסת מיכאל איתן. יש חברי כנסת שלמרות ועידת הליכוד באו להשתתף בדיוני הכנסת – חבר הכנסת מגן וחבר הכנסת איתן. בסדר גמור. חבר הכנסת צוקר, בבקשה. לרשותך שלוש דקות. כשתביא את החוק לקריאה שנייה ולקריאה שלישית תקבל זמן רב יותר.

דוד צוקר (מרצ):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, אדוני השר, אני מצטרף בחום לברכות שצריכות ללוות את אנשיך ואותך, את אנשי משרד האוצר, בנק ישראל, ובעיקר משרד המשפטים, על שהבאתם את החוק. בלי להתחרות באיש על הבכורה, אני מקווה שגם הדיונים בוועדת החוקה, חוק ומשפט, והקדשנו לנושא זה זמן רב, על-פי מה שראיתי בהצעת החוק, הובאו בחשבון, ונדמה לי שאותה מגמה של הוועדה אני מוצא בהצעת החוק, ואני שמח על כך.

אני רוצה לומר לחברים שאינם יודעים, כי אנחנו מדברים על שוק בהיקף שנתי של כ-2 מיליארדי שקלים. דעו לכם שהיום יש בבתי-משפט, בעיקר בהוצאה לפועל, כ-25,000 תיקים שעניינם חברות הנקראות "חברות השוק האפור", חברות האשראי הללו. צדקו גם השר וגם חבר הכנסת אלול שדיברו על כך שנוצרה בעיה שכבר איננה סוגיה כלכלית אלא בעיה חברתית מהמעלה הראשונה, כי עשרות אלפי לווים נקלעו למשברים כספיים, משפחתיים וסביבתיים קשים ביותר, בגלל ריבית הפיגורים. והבעיה נעוצה בעיקר בריבית הפיגורים, שכן אנשים נאלצו לשלם אלפי אחוזים בגין פיגורים של מה בכך.

עם זה צריך לומר, השר עמד על זה במשפט אחד, ואני רוצה להדגיש את הדבר: במדינה מתוקנת יש צורך בשוק משני לבנקים, בשוק שמסוגל לתת הלוואות למי שבנקים כבר אינם סומכים על הערבויות ועל הביטחונות שלו. יש צורך בשוק הזה, ואין צורך להפיל אנשים לשוק השחור. השאלה היא – איזה שוק, מהו מחיר הכסף שם, ומה הם התנאים שאליהם נקלע הלווה; אם על המסמך יש גילוי של כל הפרטים או אין גילוי של כל הפרטים; אם הערב יודע על מה הוא חותם או איננו יודע על מה חותם. בנושא הזה, בנסיבות, בגובה הריבית, בגובה ריבית הפיגורים, היו מכשלות קשות שהביאו לכך שהמדינה נאלצה להתערב, גם אם במשך שנים היא נמנעה מלהתערב בשוק הזה בגלל עיקרון שאין המדינה צריכה להופיע בכל מקום שיש בו בעיה.

עתה, אדוני השר, בדילמה הזאת, מתי צריכה המדינה להתערב, הכריעה הממשלה נכון, כי מקו מסוים, שאותו חצו מזמן החברות הללו, צריכה המדינה להתערב בגלל שיקולים חברתיים ולומר: עד כאן. אני מצדד בהכרעה הזאת שאומרת: חייבת המדינה להתערב מסיבות חברתיות.

אינני יודע אם הכריע המשרד נכון בכל הקשור לרישוי החברות הללו. נדמה לי, שאם אכן מבקשים לפקח על השוק הזה, ייתכן שכן צריך לשקול רישוי. בעניין זה נדון בוועדה ביתר רצינות מאשר על הבמה כאן.

אני מניח שישמחו לדעת המצדדים בחוק הזה, שמאז החלו הדיונים בנושא, בעיקר הדיונים בכנסת לפני כחצי שנה בוועדת החוקה, חוק ומשפט, הצטמצם היקף השוק הזה באורח דרמטי. מנתונים שהגיעו אלי השבוע מאחת החברות מסתבר, שחלק מהחברות הגדולות כבר סגרו את שעריהן, אדוני השר. סניפים רבים כבר נסגרו מאז החלו הדיונים, ובעיקר מאז החלו לעבוד ברצינות על החקיקה. חלק מהחברות הבינו שהן לא תעמודנה בסטנדרטים שהמשרד והכנסת מתכוונים להציב, ואכן סניפים רבים וחברות רבות כבר נסגרו. הנה יש לנו כאן הישג.

אני מקווה: א. השוק הזה ימשיך להתקיים; ב. יפעלו בו חברות אחראיות, שיעמדו באמות המידה הקפדניות הקשורות שהחוק הזה יציע.

אדוני השר, לא יהיה אפשר להשלים את תיקון הסוגיות הללו בלי כמה תיקונים בחוק ההוצאה לפועל ובסוגיית פשיטת הרגל. עדיין לא עיינתי בקפדנות בהצעת החוק שלכם, אבל נדמה לי שלפחות סוגיה אחת אני אבקש להביא בקרוב אל שולחן הדיונים, אם במסגרת זאת אם במסגרת אחרת, והיא סוגיית המאסר המינהלי בגין חוב כספי. אני יודע שגם לך יש עמדה ברורה בסוגיה זאת, השאלה היא, אם זה צריך לבוא כאן או לא-כאן.

היו"ר י' עזרן:

תודה לחבר הכנסת צוקר.

שר המשפטים ד' ליבאי:

אם יורשה לי להגיב בשלב זה על שאלת יושב-ראש ועדת החוקה, חוק ומשפט – – –

היו"ר י' עזרן:

בבקשה.

שר המשפטים ד' ליבאי:

אני מודה לאדוני, שמאפשר לי להגיב על דבריו של יושב-ראש ועדת החוקה, חוק ומשפט. נושא המאסר בשל אי-תשלום חובות, כל נושא ההסדרים בהוצאה לפועל מגובש בהצעת חוק – – –

מיכאל איתן (הליכוד):

לשר יש זכות לענות בסוף הדיון. אני לא מבין מה קורה.

היו"ר י' עזרן:

חבר הכנסת מיכאל איתן, כבר נתתי רשות לכבוד השר.

בבקשה, אדוני השר ימשיך.

שר המשפטים ד' ליבאי:

הנושא גובש בהצעת חוק שהכנתה הושלמה במשרד המשפטים. אם אני מעכב את ההנחה על שולחן הכנסת, הרי זה בשל רצוני להגיע להבנה עם משרד האוצר על הקצאת משאבים נוספים למערכת ההוצאה לפועל, כדי שניתן יהיה גם לייעל ולשפר את השירות שם. עם סיכום הדברים עם האוצר, כך או אחרת, הדברים יונחו על השולחן בכנסת.

היו"ר י' עזרני:

תודה. חברת הכנסת ענת מאור, בבקשה, במסגרת של שלוש דקות. אני מבקש מאוד שיקפידו על הזמן. אני מכריז שהרשימה סגורה. אחריה – חבר הכנסת מיכאל איתן.

ענת מאור (מרצ):

אדוני היושב-ראש, אדוני השר, חברות וחברי הכנסת, אני מאוד מברכת על הצעת החוק, משני טעמים: האחד, היא עוסקת בנושא המרכזי של מידת האיזון בין חופש היחיד, או מה שמכונה בהטעיה חופש ההתקשרות, לבין זכותה וחובתה של המדינה להגן על האזרחים שלה.

אנחנו יודעים ששתי הגישות הקיצוניות לא הוכיחו את עצמן. מדינה שניסתה להתערב באופן בוטה ושכחה את זכויות היחיד ואת הגמישות שצריך לאפשר לחברה ולשוק – העולם הזה קרס, וטוב שקרס. ומנגד, מדינה שנעשו בה חוזים כאילו בהסכמה וקראו להם שלא בדין שוק חופשי, או חופש ההתקשרות, בעצם נתנו לגיטימציה לניצול מובהק, לניצול של עמדת הכוח הפוליטי, הכלכלי והחברתי נגד אנשים, שלא מתוך רצון אלא מתוך הכרח השתעבדו – זה לא חופש ההתקשרות.

לכן, מה שצריך להנחות אותנו ככנסת, זה מה שנקרא "העיקרון המנחה", הפילוסופיה: כל חוק שהממשלה יוזמת בכיוון שמסייע לאנשים שהשתעבדו שלא מרצונם, כאילו בשם חופש ההתקשרות, צריך לחוקק אותו. אני מאוד מברכת על הגישה ועל המגמה.

הנושא השני הוא השוק האפור. טוב שהקדושה מנותצת. על חשיבותו אין חולקים. כפי שאמרתי, אנחנו יודעים שכל תפיסה ריכוזית מדי שבקה חיים לכל חי. עם זה, אין פרות קדושות גם בכיוון ההפוך. או לנו אם נעבור מקיצוניות אחת לקיצוניות שנייה. השוק האפור צריך להיות, אבל הוא לא קדוש.

באותה הזדמנות אני רוצה להזכיר לשר ולממשלה, שצריך לשחוט עוד כמה פרות קדושות. למשל, קדושת הבנקים. המספר 9.1 מיליארדי דולר לא מפסיק להדהד באוזני. לא השתכנעתי שהחקיקה שחוקקה הממשלה, שהיא מבורכת ביותר, היא מספקת. ואם בתקופה זו לא נטיל גם את המיסוי על הבורסה, לא נתקדם די; וההתעשרות של בעלי ההון אף היא אינה מקודשת.

אני סבורה שיש מקום לארבעת הפרמטרים שבחוק – גם לקבוע שיעור מרבי לריבית; הפרמטר השני של הגבלת הריבית במקרה של פיגור בתשלומים; גם ההצעה השלישית הנוגעת לזכות להקדים את מועד הפירעון, כמעט בחזקת הרצחת וגם ירשת – גם האזרח והאזרחית מסתבכים ועוד עוזרים להם להסתבך בקנה מידה גדול יותר; וגם ההצעה הרביעית של הגנה משפטית ללווה. וכמובן אני שמחה על העדכון ששמענו פה לגבי שינויים בנוהלי ההוצאה לפועל והמנגנון הביורוקרטי קהה החושים שהופעל קודם לכן.

אני רוצה לעבור לנושא הבנקים. אדוני השר, את הריבית השחורה עשו לא רק בשוק האפור. באופן חוקי כביכול הגיעו לריביות של 11%, ועולם שלם, יצרני ופרטי, נפל קורבן לריבית לא צודקת גם

בבנקים. שנת 1985 היתה שחורה בעניין הזה. תיטיב הממשלה לעשות אם תבדוק רטרואקטיבית את עולם החובות של סקטורים וציבורים שלמים, שפירשו גזל על-פי חוק של הבנקים. אני עומדת מאחורי הביטוי, זה גזל.

מיכאל איתן (הליכוד):

למה רק הציבוריים? מה עם החובות הפרטיים?

ענת מאור (מרצ):

חבר הכנסת איתן, אתה צודק. הדגשתי ואמרתי, סקטורים שלמים וחשבונות פרטיים. אני מקבלת מה שאתה אומר. תודה על התיקון. אני מדברת לא על שמטת חובות אלא על החזר הגזל. הריבית הצודקת, צודקת. אך היכן שהיה גזל ריבית לא צודק, וניתן לאתר את זה משנת 1985 ועד היום, תיטיב הממשלה לעשות אם היא תיזום חוק ותתקן זאת. תודה.

היו"ר י' עזרן:

תודה לחברת הכנסת ענת מאור.

הודעת יושב-ראש ועדת הכנסת

היו"ר י' עזרן:

הודעה ליושב-ראש ועדת הכנסת. חבר הכנסת חגי מירום, בבקשה.

חגי מירום (יו"ר ועדת הכנסת):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, סליחה על שאני פוגע במהלך הדיון, אבל יש לי הודעה קצרה.

ועדת הכנסת קבעה את הוועדות הבאות לדיון בהצעות לסדר-היום:

1. ועדת העבודה והרווחה תדון בהצעות לסדר-היום בנושא: שביתות במערכת הבריאות – של חברי הכנסת יורם לס, ענת מאור, שמואל הלפרט ועובדיה עלי; 2. ועדת החוץ והביטחון תדון בהצעות

לסדר-היום בנושא: הפיצוץ במפעל תע"ש ואובדן חיי אדם – של חברי הכנסת יעקב שמאי, יעקב שפי, נעמי חזן ואלכס גולדפרב.

הצעת חוק הסדרת הלוואות חוץ-בנקאיות, התשנ"ג-1993

(קריאה ראשונה)

היו"ר י' עזרן:

רשות הדיבור לחבר הכנסת מיכאל איתן. אחריו – חבר הכנסת אברהם פורז. אם הוא לא יהיה – חבר הכנסת טלב אלסאנע, אחריו – חבר הכנסת רענן כהן, ואחריו – חבר הכנסת יוסף בא-גד.

מיכאל איתן (הליכוד):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, שמעתי את הנאום המתנשא והמתחסד של שר המשפטים, שבא כביכול לבשר כאן איזו בשורה, שהוא מגן על החלשים, הנבערים מדעת והבורים, שלא יודעים על מה הם חותמים. לצערי הרב, אדוני שר המשפטים, ההצעה שהבאת היא הצעה חסרת מחשבה, חסרת היגיון, ואין לה שום מקום על השולחן כפי שהיא היום. יש בה אלמנטים ראויים, אבל הרוב הוא פשוט קשקוש אחד גדול, כלשונו של ראש הממשלה.

מה אתה בא ואומר? אתה תאסור על המוסד הזה לתת הלוואות, אלא בתנאים מאוד מאוד מסוימים, בכך שתגביל להם את ריבית היסוד. למה האנשים האלה, שצריכים 2,000–3,000 שקל הלוואה, לא יכולים לקבל אותה היום בבנק? הבנק לא רוצה לתת. למה הבנק לא רוצה לתת? כי יש סיכון גבוה. סיכון זה כסף. זו עלות.

אתה רוצה להמציא חוקים כלכליים חדשים ולהגיד: אני אצמצם את העלות ואגרום לכך שאנשים ייתנו מתחת לעלות. זה לא ילך. האנשים האלה לא יקבלו הלוואות. אבל מה יעשו? הם בכל אופן צריכים כסף. הם ילכו מתחת לשולחן, לא במוסדות שמתחרים זה בזה בעיתונות, לא תחת העין הפקוחה שלך, שלי ושל הציבור. וזה יעלה להם כפול, כי הם צריכים את הכסף, כי הם נואשים. אבל השר מתקין לנו תקנות לטובת הציבור... לטובת מי? לא לטובתו; הוא מעולם לא נזקק לעניין הזה.

אביא לכם דוגמה נוספת: השר אומר: האנשים האלה לא יודעים כמה ריבית הם משלמים. תסלח לי, אדוני השר, אתה יודע כמה ריבית אתה משלם? אומר לך שאני לא יודע. בכל חודש אני פותח את דפי החשבון של הבנק. אני יודע שאני צריך לשלם בסביבות 18% ריבית, אבל אני יודע לעשות חשבון, ולפעמים, כשיש לי זמן, אני מחטט היטב ומשקיע שעות של עבודה, מוציא את העמלה מפה ומשם, מוציא טיפול משם, דמי פתיחת תיק ודמי כך ודמי כך – ואחר כך אני עושה את החשבון, ולא דובים ולא יער. גם אנחנו לא יודעים.

באים אלי אנשים יום יום. הבנקים לוקחים ריביות לא פחות דרסטיות משלוקחים כאן. קוראים לזה ריבית, ואוטומטית שולחים לעורך-דין, ועורך-דין מחייב את החשבון, וכך חשבון של 10,000 או 13,000 מגיע לרבבות דרך הבנקים.

אין מה לעשות, תן לתחרות לפעול. אתה רוצה שהדברים יהיו מובאים לידיעת הציבור, שידעו כמה – אני מסכים. דיברת על ריבית פיגורים – בבקשה. תן לריבית היסוד להתחרות. מי שלא יהיה כדאי לו, לא ילך. בכלל, איזה טמטום זה לבוא ולהגיד: אני מגביל את גובה הריבית טוטלית. דינה של הלוואה של 1,000–2,000 שקל, שצריך להביא ערבים, וצריך משרד, צריך טלפון, הוא כדין הלוואה של 100,000? ההוצאות על הלוואה של 1,000 שקל או 2,000 שקל הן כמעט, בהוצאות הקבועות, כמו על 100,000. אתה צריך לדבר עם בן אדם, אתה צריך לשמוע אותו, אתה צריך ערבים. אתה רוצה לקחת אותו שיעור ריבית? איפה ההיגיון? איך מביאים מסמך כזה בפני אנשים שיכולים קצת לחשוב?

יגאל ביבי (מפד"ל):

אתה מדבר ברצינות?

רענן כהן (העבודה):

זו השפעה של ועידת הליכוד.

היו"ר י' עזרן:

חבר הכנסת ביבי, אתה רשום כאן.

יגאל ביבי (מפד"ל):

אתה אטום לגמרי. אתה לא רואה מה הולך?

עמנואל זיסמן (העבודה):

אתה לא תכיר את הליכוד אחרי הוועידה הזו.

מיכאל איתן (הליכוד):

מה הבעיה?

יגאל ביבי (מפד"ל):

אנשים מתים, אנשים מתאבדים. על מה אתה מדבר?

מיכאל איתן (הליכוד):

חבר הכנסת יגאל ביבי, אתה אומר לי שאנשים מתים ואנשים מתאבדים. אנשים צריכים כסף. לא יעזור כלום אם תסגור. לפעמים אדם ערב לחברו והוא צריך לשלם לפי פסק-דין, הסביר את זה גם השר, ואני מסכים עם דעתו; הוא צריך הלוואה, אז תגיד לו: אל תיקח עוד הלוואות? אתה תכריח מישהו לתת לו הלוואות כשהמלווה יפסיד מכיסו? אתה מוריד את רמת המחשבה בהערות שלך.

יגאל ביבי (מפד"ל):

אדם שלקח 2,000 שקל הלוואה, ישלם מיליון?

מיכאל איתן (הליכוד):

אני רוצה להיות פרקטי. אני לא מניח שהשר ימשוך את הצעתו חזרה, אבל לפחות ניתן לעשות שיפוצים ולשנות אותה מן היסוד בוועדה. אני מקווה שהוא ייתן את הדעת על כך וישתחרר קצת מהססמאות, ייכנס לגופו של עניין, ישקיע הוא אישית קצת מחשבה ויתקן את ההצעה כפי שצריך לתקנה. תודה.

היו"ר י' עזרן:

תודה. חבר הכנסת אברהם פורז – איננו. חבר הכנסת טלב אלסאנע, בבקשה. אני מבקש לשמור על מסגרת הזמן. הרשימה עוד ארוכה, אומנם סגורה אבל עדיין ארוכה.

רענן כהן (העבודה):

מי אחריו?

היו"ר י' עזרן:

חבר הכנסת ד"ר רענן כהן.

טלב אלסאנע (מד"ע):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, אני מתפלא על עמדתו של חבר הכנסת מיכאל איתן. נראה שהליכוד התחיל לדגול בדעה אחת, שכל מה שהממשלה מביאה צריך להתנגד לו.

היו"ר י' עזרן:

חבר הכנסת יגאל ביבי, אתה רשום לדיון. הפרעת ואתה ממשיך להפריע. אנא ממך.

טלב אלסאנע (מד"ע):

מי ששמע את דבריו של חבר הכנסת איתן מתרשם שהוא איננו יודע מה נושא הדיון. הוא בא מוועידת הליכוד, אמרו לו שצריך להתנגד, הוא עולה לדוכן ומתקיף: אידייזם ומפגרים.

אני סבור שאין שום בסיס לדברים שנאמרו. השיטה היתה שיטה של נישול, של גנבה ועושק של אותן שכבות חלשות הנזקקות לשירותם של אותם מלווים בשוק האפור. אני סבור שיוזמת שר המשפטים ראויה לכל ברכה.

ברצוני לציין כמה הערות שלדעתי עשויות לפגוע או אפילו לרוקן את החוק מתוכן אם לא יתוקנו. כוונתי היא לסעיף 12 בהצעת החוק. לדעתי, ההבחנה הזו בין מי שעוסק בתור עסק בהלוואה לבין מי שמבצע את זה באופן מקרי או חד-פעמי היא הבחנה מלאכותית, ומי שייפול קורבן לאותה הבחנה הם הלווים. כל אחד ינסה להיכנס לאותה תווית של מלווה מקרי או חד-פעמי, ולגביהם החוק הזה לא חל.

אני סבור שאם מדברים על תקנת הציבור, תקנת הציבור צריכה להיות אחידה, המדיניות אחידה, המוצר אחיד, ולכן לא צריך לעשות הבחנה בין מי שעוסק בהלוואות לבין מי שמלווה באופן מקרי. צריך שהחוק הזה יחול על כולם.

הערה נוספת. אינני סבור שצריך לעשות הבחנה בין תאגיד לבין לווה יחיד. מאחר שהנטל לא אחת נופל על הערב, והערב בדרך כלל – – –

היו"ר י' עזרן:

רבותי, אתם מפריעים לחבר הכנסת אלסאנע. אני כבר התייאשתי מכם. אם היו משלמים ריבית על הדיבורים, הרבה חברי כנסת היו פושטים את הרגל.

טלב אלסאנע (מד"ע):

כבוד השר, לגבי העניין של תאגידים, מאחר שהקורבנות הם בדרך כלל הערבים, אין הבחנה בין לווה יחיד לבין לווה שהוא תאגיד. צריך להחיל את ההוראות גם לגבי תאגיד וגם לגבי יחיד.

עניין נוסף הוא נטל הראיה; היינו, שניתן לסתור ראיה בכתב על-ידי עדות בעל-פה. אני סבור שלא צריך להוציא את עניין התאגיד הבנקאי כפי שזה מופיע בהגדרה של החוק, וצריך להחיל אותו גם לגבי הלוואות מבנקים. אדם שנזקק לשירותו של בנק יוכל לסתור את המסמכים על-ידי עדויות בעל-פה.

דבר נוסף, החוק מדבר על הלווים ואיננו מתייחס למעמדם של ערבים, לרבות חובת גילוי מסמכים וחובת גילוי פרטים. החובה הזו קיימת לגבי הלווה העיקרי ולא לגבי הערבים. אני חושב שצריך לכלול את הערבים כמי שזכאים לגילויים של פרטים ושל מסמכים. אין צורך גם כן לפטור במקרה של לווה יחיד באופן מקרי או חד-פעמי מחובת גילוי מסמכים כפי שזה מופיע בהצעת החוק.

דבר אחרון. בסעיף 16 לחוק נאמר, שהחוק יחול על אותם חוזים שנחתמו לפני שהחוק נכנס לתוקף. שאלתי היא: מה לגבי אותם חובות שכבר הגיעו לבית-המשפט והפכו להיות פסקי-דין? החיוב במקרה הזה הוא מכוח פסק-הדין ולא מכוח חוזה, ולכן צריך להחיל את החוק גם לגבי תביעות העומדות ותלויות בהוצאה לפועל.

מיכאל איתן (הליכוד):

צריך ללכת אחורה.

היו"ר י' עזרן:

אין לדבר סוף.

חבר הכנסת רענן כהן, בבקשה.

רענן כהן (העבודה):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, אדוני שר המשפטים, אני רוצה קודם כול לברך אותך על הבאת החוק כאן.

אני מוכרח לומר מלה אחת לחבר הכנסת מיכאל איתן. שמעתי אותך בהרבה הופעות; הופעתך היום היתה יכולה להיות טובה יותר אילו נפגשת עם מקרים מיוחדים.

מיכאל איתן (הליכוד):

אני נפגש יותר ממך. יום יום באים אלי אנשים.

רענן כהן (העבודה):

חבר הכנסת מיכאל איתן, היום אתה מושפע מוועידת הליכוד. באת במקרה, נכנסת במקרה, אתה לא מכיר את העניין.

מיכאל איתן (הליכוד):

באתי במיוחד. אתם שכחתם מתי ייצגתם את השכונות. דוד ליבאי לא ידע מעולם.

רענן כהן (העבודה):

חבר הכנסת מיכאל איתן, האמן לי שהפעם תקעת גול לעצמך.

מסתבר שיש אנשים שאוהבים להיבנות מצרותיהם של אחרים, ללא התחשבות במצבם וביכולתם. הם פועלים על-פי חוק הג'ונגל ומנצלים את האדם הזקוק לאשראי בצורה מחפירה. הם אינם מתקשים להביא משפחות עד פת לחם, ואינם נמנעים גם משימוש בכוח כדי לגבות את מה שנראה להם כאילו הוא מגיע להם.

רק לדוגמה, הגיע אלי ללשכה הפרלמנטרית אדם שלפני חמש שנים לווה סכום לא גדול.

מיכאל איתן (הליכוד):

בבנק?

רענן כהן (העבודה):

לא בבנק, בשוק האפור, שעליו אנחנו מדברים. מאז הוא משלם סכום עתק, מאות אחוזים יותר מהקרן. הוא איננו מסיים ואיננו מצליח להשתחרר מהמלוך שאליו הוא נכנס. זו רק דוגמה אחת מני רבות לעושיק ולניצול החלשים בחברה.

אומנם הקומוניזם קרס, אך אין אנו יכולים להרשות לעצמנו חברה שבה הפיאודליזם מתגבר. המדינה חייבת לשים מחסומים ליצרים הרעים של חלק מבני האדם, ולשם כך בעצם התארגנה החברה האנושית ויצרה סייגים ומנגנונים.

במשך שנים רבות התעלמנו כולנו מקיומו של השוק האפור. כל עוד ניתנו ההלוואות לאנשים שהמערכת הבנקאית לא היתה מוכנה לתת להם אשראי בריבית סבירה, כל עוד השוק האפור התנהג בצורה פחות או יותר מתקבלת על הדעת, אפשר היה באמת להתעלם ממנו. אך לאחרונה הולכים וגוברים המקרים המזעזעים, הנובעים מקיומו של השוק האפור ההולך וגדל. חברות מספר משתמשות אפילו באלומות, והן נשלטות על-ידי בריונים למיניהם. מצב זה מחייב אותנו, את כל חברי הכנסת, לתת דעתנו לקיומה של הבעיה הזאת ולמצוא לה סעד ופתרון כפי שהחוק מציע.

החוק המובא בזה, ואני, כמובן, תומך בו בכל לבי וחושב שחייבים לחוקק אותו, לא יפתור את הבעיה בשלמותה. ואם לזה התייחסת, אמרת נכון. עדיין יימצאו דרכים לתת הלוואות בתקיעת-כף, ולא באמצעות חוזה חתום. לווה שינהג בתבונה אומנם ידאג לחתום על חוזה, כפי שדורש החוק, אבל אחרים הזקוקים בדחיפות לכסף לא יעמדו בתנאים שיציג להם המלווה – שלא לחתום על חוזה. וכך הלווה לא יוכל לקבל כל סעד משפטי במקרה שינוצל לרעה.

מיכאל איתן (הליכוד):

הוא ילך למאפיה ושם – – –

רענן כהן (העבודה):

בהחלט ילך למאפיה. יש לנו בעיה אמיתית, אבל בגדול אנחנו הולכים בכיוון נכון; הוא אומנם לא מושלם, ואנחנו צריכים לתקן זאת, אבל הכיוון נכון. לכן אנחנו צריכים להיות מודעים לכך שהחוק עצמו לא יפתור את הבעיה ולא ימנע את העושק ואת הניצול הקיימים היום.

אולי בהסברה נכונה, אדוני השר, בקרב אותם מגזרים באוכלוסייה שעלולים, חלילה, ליפול בפח, לבל יתפתו ושלא יסכימו לקחת הלוואה ללא חתימת חוזה, ישתפר קצת המצב.

כולי תקווה שכאשר תקבל הכנסת היום את החוק הזה היא תתרום משהו לשיפור המצב הקשה שאליו נקלעים אזרחים תמימים. וגם אם אין בו פתרון מלא ומושלם, אנחנו בכל זאת מתחילים בדרך נכונה. אני מבקש שנרחיב את ההסברה בסוגיה הזאת, נזהיר את האנשים מפני העושק. תפקידנו לשמור על האנשים החלשים שזקוקים לסעד, ובאמצעות החוק הזה נוכל אולי לתת משהו מאותו סעד שאנחנו מבקשים לתת להם. תודה רבה.

היו"ר י' עזרן:

תודה לחבר הכנסת רענן כהן. חבר הכנסת יוסף בא-גד, בבקשה. אחריו – חבר הכנסת יגאל ביבי, ואחריו – חבר הכנסת שאול יהלום.

יוסף בא-גד (מולדת):

כבוד היושב-ראש, כבוד שר המשפטים, חברי כנסת, אף שאני חברו של חבר הכנסת מיקי איתן וחבר אתו באופוזיציה, אני מוכרח לומר שאני לא מבין אותו. שר המשפטים ראוי לכל שבח וברכה על שהוא בא להגן מפני הדבר האיום והנורא של השוק האפור, על מה שקורה בו.

אני רוצה לומר, שעברתי על כל מלה בחוק, ואני משבח ומנשק כל מלה. שפתיים יישק.

היו"ר י' עזרן:

להציל עשוק מיד עושקו זה דבר גדול מאוד.

יוסף בא-גד (מולדת):

אם אני מסתכל ורואה מה כתוב בהצעת החוק, אני רואה כי מוצע שחוזת מתן הלוואה חייב להיות בכתב. אני מתפלל שעד היום זה לא היה. מוצע להטיל על המלווה לגלות את כל הפרטים. איך ייתכן אחרת? זה עוול שעד היום זה לא היה. מוצע לקבוע גג. מוצע לקבוע גג לשיעור ריבית פיגורים. מוצע לקבוע הגבלות על זכות המלווה להקדים. זה מצוין.

מיכאל איתן (הליכוד):

אני מציע שיהיה עוד יותר טוב, שיוצע לתת הלוואות בחינם. מדוע זה לא טוב? זה יהיה מצוין.

יוסף בא-גד (מולדת):

אזה. ברוך שכיוונת לדעתי, דעת תורה.

מיכאל איתן (הליכוד):

השאלה היא, מה זה יגרום בסופו של דבר לאדם שיצטרך לקבל את הכסף. זה הכול. אם זה יעשה לו טוב, אני אתר. אבל אני אומר לך, שאתם עושים לו רעה. אתם למעשה שולחים אותו עכשיו למקומות, שאליהם אינכם רוצים לשלוח אותו.

יוסף בא-גד (מולדת):

אדוני היושב-ראש, זה לא על חשבוני.

היו"ר י' עזרן:

סלח לי, אתה לא חייב להשיב לו.

יוסף בא-גד (מולדת):

אני לא משיב לו. אני ממשיך – – –

היו"ר י' עזרן:

אז למה הפסקת?

יוסף בא-גד (מולדת):

תרי קלי לא משתמעי, כתוב אצלנו. כבודו יודע – – –

היו"ר י' עזרן:

חבר הכנסת יוסף בא-גד, בעיקרון אני נותן תוספת, אבל בעיקרון זה גם על חשבונך. אבל לא משנה.

יוסף בא-גד (מולדת):

אני רוצה להפנות את תשומת לב חברי כנסת הנכבדים לויקרא כ"ה, ל"ה: "וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך. אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מאלהיך וחי אחיך עמך. את כסף לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך. אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים".

אומר על זה רש"י: והחזקת בו. אל תניחיהו שירד ויפול מטה ויהא קשה להקימו. ויראת מאלקיך. לפי שדעתו של אדם נמשכת אחר הריבית וקשה לפרוש הימנו.

אומר בעל הטורים דבר נפלא על המקום: ריבית עולה בגימטריה תרי"ג, ששקול כנגד תרי"ג מצוות.
דבר אחר, שדומה ריבית לנחש, שנושך כנחש.

אני מחזק את ידיו של שר המשפטים ואתמוך בו בכל כוחי. אבל שואל חבר הכנסת מיקי איתן שאלה נכונה: אז מה, תנו פתרון. אדם צריך לחתן בת, לקנות משהו. יש לי פתרון. ליהדות יש פתרון: יש גמ"חים – גמילות חסד. אני מדבר על זה בכל הרצינות, ואני קורא לשר המשפטים להקים קרן ממשלתית לגמ"חים – –

מיכאל איתן (הליכוד):

בשיתוף עם הבנקים.

יוסף בא-גד (מולדת):

– – בפיקוח, והקרן הזו, שכבר היום קיימת, תהיה קרן לעולם קיימת, נותנת ומקבלת, צמודה או לא צמודה. הרבה מוסדות צדקה וחסד עושים זאת. יהודים פרטיים יסכימו לתת. אני מוכן לארגן את הקרן, לארגן שקל מול שקל עם כבוד השר – –

אליעזר זנדברג (צומת):

כמה משכורת אתה מבקש?

יוסף בא-גד (מולדת):

– – להקים קרן גמילות חסד ממלכתית, כדי לעזור ליהודים לבל יצטרכו להסתבך. אבל עד שהקרן הזו תוקם, אני תומך בהצעת החוק. אני חושב שזו דעת תורה בכל חוק נגד השוק האפור. תודה.

היו"ר י' עזרן:

תודה. חבר הכנסת יגאל ביבי, בבקשה. "כי ימור" זה ראשי תיבות של: יש מלווה ואין כול.

יגאל ביבי (מפד"ל):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה, אני רוצה לומר לשר המשפטים, שיש קונה עולמו בחוק אחד. אני רוצה לומר לפרופסור ליבאי, שר המשפטים, שהחוק הזה הוא חוק של הצלת נפשות. כולנו מתעסקים בחוק זכויות האדם, חוק-יסוד: השפיטה, חוקים גדולים, חוקי יסוד. אבל לפעמים חוק פשוט אחד יכול להציל נפשות. עד היום אינני מבין מדוע החוק הזה לא הוחק לפני כן.

חבר הכנסת מיכאל איתן, מי שלא דאג לכך שהחוק הזה יוגש עד היום גרם לאסונות רבים למשפחות רבות במדינת ישראל.

מיכאל איתן (הליכוד):

חוקק אותו גם על הבנקים, נראה אותך. אם זה כל כך חשוב, שיחול גם על הבנקים, וכל ההוצאות ייכללו בריבית. זה מצוין.

יגאל ביבי (מפד"ל):

אני רוצה לומר, שכל חברי הכנסת כאן קיבלו מכתבים מעשרות אנשים שנאלצו לעזוב את בתיהם, לברוח, על כי הלוואות של 2,000 שקל הפכו לחצי מיליון שקל לעתים.

אני חושב שכל אלה שנהגו בצורה השפלה הזאת של נשך עברו על הרבה איסורים: על איסור נשך, אבל גם על "ולפני עור לא תתן מכשל".

כשמחתימים אדם על חוזים דרקוניים והאדם חותם – הוא לפעמים חותם על גזר-דין מוות לעצמו, לביתו, לילדיו ולמשפחתו.

היו"ר י' עזרן:

"עבד לווה לאיש מלווה", לצערנו.

יגאל ביבי (מפד"ל):

לא רק עבד, אלא האדם הופך לאדם אבוד.

אם אפשר להגדיר הגדרה של נבל ברשות החוק – אלה הם מלווי הריבית והנשך בשוק האפור. אני לא יודע למה קוראים לזה שוק אפור – זה שוק שחור, שוק מר של אנשים חסרי מצפון וחסרי אחריות, שמנצלים את החוק והחתימה התמימה של האדם, ואין מי שיציל אותו.

יש דברים שצריך לתקן בחוק. אני מקווה שוועדת החוקה תטפל בחוק הזה במהירות. אני חושב שלא כל אחד יכול לפתוח משרד-בנק קטן כזה בלי רשיון. לא כל אדם שיש לו עבר פלילי ואיש לא יודע איך הוא מגלגל את הכספים יכול לעסוק בנושא. לכן גם בנושא הזה צריך תיקון.

אני מקווה שהחוק יתקבל עוד במושב הזה. לאחר שראינו דברים די חמורים שהממשלה הזאת עשתה, אולי זה האור הראשון – החוק הראשון שאתם מחוקקים. אני מקווה שבעקבותיו יהיו עוד דברים טובים שתעשו אותם כפי שהבטחתם.

עמנואל זיסמן (העבודה):

תצטרפו אלינו.

יוסף בא-גד (מולדת):

אנחנו אתכם.

היו"ר י' עזרן:

תודה לחבר הכנסת יגאל ביבי.

חבר הכנסת שאול יהלום, בבקשה. חבר הכנסת זיסמן, זאת הצטרפות בתור מלווה או ריבית? הרי כתוב נשך ותרבית, אבל לא ותרבות.

שאול יהלום (מפד"ל):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, כנסת נכבדה, אדוני השר, יפה וטוב עושים הממשלה ושר המשפטים שהם מגישים עכשיו את החוק הזה.

לחבר הכנסת מיכאל איתן, הראשון מקרב חברי הכנסת שהתנגד לעניין, יש לי אליך שתי – – –

מיכאל איתן (הליכוד):

התנגדתי לצורה ולתוצאה של החוק הזה. זה חוק דילטנטי.

שאלו יהלום (מפד"ל):

לצורה, לעניין, למהות ולתוצאה.

יש לי אליך שתי שאלות. שאלה ראשונה – מדוע לא תגיש הצעת חוק לביטול הפיקוח על הבנקים. הרי הבנקים בוודאי פועלים בגלוי ובוודאי תוך כדי תחרות. מדוע לדעתך יש להגבילם בגובה הריבית? ואם לדעתך הם לא מוגבלים, אזי מה הסכנה בחוק? הרי כל החוק הזה לא יזיק כי הוא מכפיל בסך הכול את הריבית שגובים הבנקים, והרי לדעתך הם לא מוגבלים.

מיכאל איתן (הליכוד):

הבנקים עושים רווחים מעמלות. זה עיקר הרווחים של הבנקים. על זה הם מסבסדים עשרות דברים אחרים. תצרף אותם לשיעור הריבית של הבנקים ותראה שהריבית רחוקה ממה שמצוין. הם עושים את הרווחים שלהם מהעמלות.

עמנואל זיסמן (העבודה):

בוא נחוקק הצעת חוק משותפת גם בנושא הזה.

היו"ר י' עזרני:

אני חושב שההצעה שלך היא הצעה נכונה.

שאלו יהלום (מפד"ל):

חבר הכנסת מיכאל איתן, קודם כול, ברגע שאתה בא לבנק, ונניח שהוא לוקח את העמלה, נניח שהוא לוקח דמי אשראי, נניח שהוא לוקח את כל הדברים – עדיין הכול גלוי וידוע ואינו הורס משפחות. הרי החוק המוצע כאן מכפיל את מה שעושים הבנקים.

מיכאל איתן (הליכוד):

אתה מנותק מן העם. יש אלפי משפחות שהבנקים רדפו אותם. גובים מהם דמי עריכת-דין, הוצאה לפועל, נישלו אותם, עם חובות שצמחו מאלפי שקלים לרבבות שקלים, ואף אחד לא יודע כמה עמלה וכמה ריבית – – –

שאלו יהלום (מפד"ל):

חבר הכנסת איתן, בזה שאתה מתנגד לחוק, לא זו בלבד שאתה מנותק מהעם, אלא אתה פועל נגד אחד מערכי היסוד של היהדות מאז ניתנה תורת משה רבנו – נגד לקיחת ריבית ונשך והגבלה על ריבית ונשך.

מיכאל איתן (הליכוד):

אתה בעד. אתה קורא לזה עמלה, אתה לא קורא לזה נשך.

היו"ר י' עזרן:

חבר הכנסת מיכאל איתן, האם נסתיימה הוועידה? אתה זקוק עוד לכלים האלה?

שאלו יהלום (מפד"ל):

השאלה השנייה – עדיין במסגרת השאלות – כאשר ההלוואה צמודה למדד או לדולר, אתה לא בא בטענה. הרי לפי החוק, הלוואות הצמודות למדד או לדולר מוגבלות בריבית ובאפשרות לקחת, ואתה לא בא בטענות על העניין הזה. הרי מדובר רק בסגירת עוד דבר אחד במשולש הזה – בנקים, הלוואות צמודות והלוואות לא צמודות בשוק החופשי. על כל המערכת הזאת שמגבילה, ובצדק, את הריבית מהלווים, אתה לא בא בטענה ובחרת להתנגד דווקא לחוק החשוב ביותר, שהולך לסגור פרצה?

כתומך בחוק אני רוצה לשאול את כבוד השר כמה שאלות. שאלה ראשונה: קבעת בחוק שהחוק לא חל אם הלווה הוא תאגיד. אני מתנגד לכך ורוצה לשאול אותך מדוע. אם לבעל ולאשה יש חברה פרטית של שניהם – נניח עסק למוצרי חשמל – והם נתקלים בקשיים, והולכים לשוק האפור לקחת הלוואה, מדוע החוק לא יחול עליהם?

מיכאל איתן (הליכוד):

שייקחו הלוואה אישית.

שאלו יהלום (מפד"ל):

למה שלא ייקחו הלוואה בשם הפירמה? גם אם החוק הוא תאגיד – – –

מיכאל איתן (הליכוד):

למה הם צריכים לקחת הלוואה בשם הפירמה? זו עזרה סוציאלית לעסקים?

יורם לס (העבודה):

מה זה? זו לא ועידת הליכוד. תחזור לוועידה.

היו"ר י' עזרן:

חבר הכנסת לס, אני מאוד מבקש ממך, מי שיציע לו לחזור לוועידה או יוציא מישהו, בינתיים זה רק אני, היושב כאן.

מיכאל איתן (הליכוד):

אני מתנצל. הוא התייחס אלי.

חיים דיין (צומת):

היו"ר י' עזרן:

חבר הכנסת מיכאל איתן, לידיעתך יש גם שביתת רופאים. חבל על הקול שלך.

שאול יהלום (מפד"ל):

האם פרצה שביתת רופאים?

היו"ר י' עזרן:

כך אני שומע כעת.

חיים דיין (צומת):

לגבי תאגידים, אם הלווה בא לקחת הלוואה מתאגיד – – –

שאל יהלום (מפד"ל):

כאשר הלווה עצמו הוא תאגיד – החוק לא יחול עליו. אני מבין אם היה מדובר בחברה בע"מ, אבל סתם תאגיד, כל תאגיד, אפילו תאגיד פרטי של בעל ואשה או שני אחים שהקימו תאגיד – החוק לא חל עליהם. מדוע?

היו"ר י' עזרן:

בבקשה לסיים.

שאל יהלום (מפד"ל):

הדבר השני, מדוע להגביל את סכום ההלוואה ל-100,000 שקלים? למה בכלל להגביל? אם הריבית רצחנית, אזי ככל שהסכום גבוה יותר – הנזק קשה יותר, וצריכים למנוע פי כמה את מה שהחוק בא למנוע. מדוע להגביל?

נוסף על כך, הסכום שנקבע בהצבעה – 100,000 שקלים – אינו צמוד. ברגע שאתה קובע סכום, לפחות תצמיד אותו. כדי לשנותו שר האוצר צריך לעבור איזו פרוצדורה. ואם יהיו לחצים של כל מיני חברות? מדוע לא לקבוע בחוק סכום ללא הגבלה, או לפחות אם קובעים סכום, נקבע שהוא יהיה צמוד.

הדבר החשוב ביותר: מדוע, אדוני השר, אינך קובע בחוק, שהעובר על החוק עובר עבירה פלילית? הרי בחוק הריבית, או באחד מחוקי סדר הדין הפלילי היה צריך לקבוע, שגם העובר על החוק הזה הרי הוא עובר על חוק הריבית במובן הפלילי. יוצא מזה, שכל הסנקציה שאנחנו מפעילים כלפי אדם שמחר ייקח 500% ריבית, הוא רק שאנחנו לא מעניקים לו את הסעד של ההוצאה לפועל. אבל, אם אותו אדם עבר על החוק ולקח 500% ריבית, והכול עבר בשלום – הלווה לקח מידידיו ונעשק ונגזל ושילם 500%-600% ריבית, ואלה ריביות שידועות במשק, לא יעשו למלווה שום דבר, כי אין שום סנקציה. החוק רק מסדיר במובן אזרחי. יש צורך גם בסנקציה פלילית. תודה.

מיכאל איתן (הליכוד):

היו"ר י' עזרני:

אתה גורר אותנו לדבר אחרי שהוא סיים את דבריו?

תודה רבה לחבר הכנסת יהלום. חבר הכנסת גונן שגב, בבקשה. אחריו – חבר הכנסת דראושה – אינו נוכח, אולי הוא עוד יגיע. אחריו – חבר הכנסת רון נחמן. אחריו – חבר הכנסת יורם לס. ואחריו – חבר הכנסת עמנואל זיסמן.

גונן שגב (צומת):

כבוד היושב-ראש, חברי הכנסת הנמצאים, הצעת החוק נראית לי פשוט תמוהה. כבר הזכירו פה לפני את הנושא של הבנקים. אינני בא לתקוף את הבנקים, אלא להזכיר לכל מי שתומך בחוק הזה, שההלוואות בשוק האפור מהוות פתח או אמצעי יחיד ואחרון לקבוצת אוכלוסייה גדולה מאוד, אשר איננה יכולה ללוות מהבנקים.

הועלו בהצעת החוק טענות מטענות שונות בדבר ריבית נשך, הועלו טענות בדבר אי-גילוי תנאי ההלוואה. יש פה שני דברים. דבר ראשון, אתם מדברים על ריבית נשך. בואו נסתכל בקווים כלליים. כאשר אני בא לבנק ומשלם מחיר של 15% ריאלי לשנה, או 25% ריאלי לשנה, הבנק לוקח ממני ביטחונות, הבנק מחתים ערבים, לבנק יש אפשרויות חוקיות גדולות מאוד לגבות את הריבית.

מיכאל איתן (הליכוד):

יש גם עמלה, דמי אשראי.

גונן שגב (צומת):

עזוב את העמלה, אינני מדבר על העמלות. אני מדבר על האפשרויות של הבנק, על הביטחונות ועל הצרות שהוא עושה לך, ועל האוכלוסייה הגדולה שהוא אומר למי שנמנה עמה: אתה לא טוב לי, אתה לא תקבל אצלי אגורה אחת; אין לך משכורת גבוהה מספיק בשביל להחזיר אותה, אין לך די נכסים בשביל שישמשו לי ביטחונות כבנק כדי לתת את ההלוואה, אתה לא תקבל. אתה רוצה להקים עסק – יש לך בעיה.

ואז קיים השוק האפור, שלא אנחנו המצאנו אותו. אני מצפה שאדם עם אינטליגנציה סבירה שמגיע לקבל הלוואה יקרא את תנאי ההלוואה.

דוד צוקר (מרצ):

אי-אפשר לקרוא אותם, אי-אפשר לקרוא את הטופס. זה לא טופס, זה ספר.

גון שגב (צומת):

אם אני מגיע לקחת הלוואה, אני אקח את הספר, גם אם הוא בעובי של ספר הספרים, ואקרא אותו בבית בעיון. אם אינני יודע לקרוא, אם אינני יודע להתייחס או להבין סעיפים מסוימים, אגש ואברר.

דוד צוקר (מרצ):

זה לא עובד כך.

גון שגב (צומת):

בנושא ריבית הנשך בשוק האפור, רבותי, ההלוואה שם ניתנת ללא ביטחונות כמעט. אינני חושב שניתן היום, במציאות של שוק ההון שלנו, לסגור את האפיק הזה של שוק אפור. ובחוק הזה בצורתו זו אתם סוגרים את האפשרות של שוק אפור.

היו"ר י' עזרן:

אתה מציע להשאיר את המצב כפי שהוא?

גון שגב (צומת):

כן. הדבר היחיד שכדאי לבדוק, או לתת עליו את הדעת, או לכתוב חוק מסודר בנושא, הוא ענישה, במידה שנעשים דברים לא חוקיים או דברים שיש בהם הטיה במכוון בהוראות או בחתימה של חוזה להלוואות כאלה.

השוק האפור שימש וישמש תמיד מגזר מסוים מאוד. אין בידי נתונים, אבל היה מאוד מעניין לדעת, אולי שר המשפטים יכול להביא נתונים, כמה נפגעים יש היום באיגוד נפגעי המשכנתאות של הבנקים ובארגון נפגעי ההלוואות של הבנקים הממוסדים והמסודרים – ועוד מעט יהיו כנראה עוד יותר מסודרים, כי הממשלה דואגת לסדר אותם עכשיו – וכמה נפגעים יש במגזר או בנתח של השוק האפור.

דוד צוקר (מרצ):

על חצי השאלה אני יכול לענות לך.

גונן שגב (צומת):

אני יודע על איזה חצי אתה יכול לענות לי, על השוק האפור.

דוד צוקר (מרצ):

היום יש בהוצאה לפועל בתל-אביב 15,000 תיקי הוצאה לפועל נגד לווים.

גונן שגב (צומת):

נגד לווים בשוק האפור. חבר הכנסת צוקר, אני מוכן להתערב אתך שיש פי שניים, אם לא יותר, מקרים של הוצאה לפועל נגד לווים מהבנקים. ועל זה בדיוק אני מדבר. אתם לא תוקפים את הבעיה העיקרית.

דוד צוקר (מרצ):

על מה הדיון?

פנחס בדש (צומת):

הפרופורציה בריביות – – –

גונן שגב (צומת):

לא הפרופורציה בריביות, חבר הכנסת בדש. אני מדבר על זה שמשאירים את הבנקים, שאצלם יש היום הרבה יותר מקרים של הוצאה לפועל מאשר בשוק האפור. השוק האפור משמש נתח מסוים מאוד במגזר הלווים. נכון שיש שם גם השוליים. יש אנשים שהלכו בתום לב ונפגעו, כמו שיש אנשים שהלכו בתום לב לבנק ונפגעו. ואני מוכן להתערב אתך, שגם את חוזה ההלוואה שלך בבנק אינך קורא אף לא פעם אחת, לא רק עד תומו, גם לא עד חציו.

היו"ר י' עזרן:

תודה לחבר הכנסת גונן שגב. חבר הכנסת דראושה איננו נוכח. חבר הכנסת רון נחמן אינו נוכח. חבר הכנסת יורם לס, בבקשה.

יורם לס (העבודה):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, צריך לברך על הצעת החוק הזאת, לברך את שר המשפטים, את חבר הכנסת רפי אלול, כי באמת אנחנו רואים כאן – ולא תמיד רואים את זה – מאמץ של הממשלה להגן על האזרח הקטן. בדרך כלל האזרח הקטן מפרש את החוקים האלה כחוקים שבאים לקחת ממנו משהו. והנה כאן אנחנו רואים, שבסך הכול מגינים עליו. וכל הדוגמאות הרי נאמרו והן ידועות.

הייתי רוצה במקרה זה, ואולי גם ברוח הדברים של חבר הכנסת איתן, ובהחלט בלי להתפלמס, להתייחס לכמה נושאים. רשמתי לי נושאים שקשורים לענייני הבנקים הרגילים, לא האפורים, הבנקים הלבנים כביכול, ואת העניין שרבים התייחסו אליו כאן, עניין העמלות. אני רוצה להתייחס לעניין העמלות של הבנקים הלבנים, ולהביא שתי דוגמאות שבהן יש לממשלה אפשרות להמשיך להגן על האזרח הקטן.

הנה מקרה של אדם שבא לשלם את חשבון הגז, 20 שקלים, ובדלפק הוא נדרש לשלם עמלה, על-פי בנק דיסקונט, של 2.40 שקלים. כמעט 10% מהתשלום שהוא משלם בעבור הגז הביתי הם עמלה שהולכת לבנק. יש לי ספר העמלות של בנק דיסקונט, וזה הסכום.

הייתי מציע לממשלה לחוקק חוק, שיאמר באופן עקרוני שהמוטב ישלם. כמו שבאיכות הסביבה אומרים שהמזהם ישלם, וזה עיקרון, כך גם כאן ייאמר שהמוטב ישלם. דהיינו, אם גוף מסוים מקבל כסף מהאזרח בגין שירותים שהאזרח מקבל, אותו גוף שנהנה מהכסף שהאזרח משלם לו, כמו חברת הטלפונים, כמו חברת החשמל, כמו חברת הגז – שהוא ישלם לבנק את העמלה. ברור שהבנק צריך לקבל דמי טרחה. גם עורכי-דין מקבלים דמי טרחה. אבל דמי הטרחה האלה לא צריכים להיות על גבו של האדם שמשלם את החשבון, אלא הם צריכים להיות משולמים על-ידי מי שנהנה מהתשלום הזה.

היו"ר י' עזרן:

והוא יגלגל את זה על הצרכן.

יורם לס (העבודה):

הוא לא יגלגל את זה על הצרכן. אולי הוא יקטין קצת את הפאר במשרדיו. בכל אופן, העיקרון שקיים באיכות הסביבה, שהמזהם ישלם, צריך לחול גם כאן, כלומר, המוטב ישלם.

נושא שני שאני רוצה לדבר עליו בקשר לעמלות של הבנקים הלבנים, שנראה לי שערורייה בהיקף עצום, שנוגעת להרבה מאוד אזרחים, הוא עניין העמלות על המשכנתאות. אתייחס לזה בקיצור רב.

רבותי, יש היום 8 מיליארדי שקלים במשכנתאות בבנקים. רק בשנת 1990 ניתנו בתקציב 1.5 מיליארד שקלים. הבנקים למשכנתאות גובים סכום שערורייתי של 10.6% עמלה. זה סכום שהאזרח משלם בסופו של דבר מכיסו. מדובר במאות מיליונים שהממשלה נותנת לבנקים לגבות, שבהם הם מייצרים את המשרדים שלהם, ויוצרים פה גם את תרבות העמלה, שבסך הכול יותר טוב לשבת בבנק ולייצר כסף על-ידי זה שמעבירים את הניירות משולחן לשולחן, במקום לעשות משהו, משהו אמיתי. למעלה מ-10% עמלה על משכנתאות – זה שוד. כי בבנקים לא עושים כלום. רושמים משהו, מעבירים טופס, והעמלה מגיעה דרך המחשב.

הממשלה צריכה לטפל בעניין הזה, ויפה שעה אחת קודם.

היו"ר י' עזרני:

עם של עמלים. תהיו עמלים בתורה. חבר הכנסת עמנואל זיסמן, בבקשה.

עמנואל זיסמן (העבודה):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, אנחנו דנים בחוק הסדרת הלוואות חוץ-בנקאיות. אם חבר הכנסת מיקי איתן ייתן יד, נוכל לעבד גם חוק להסדרת הלוואות בנקאיות, בלי לעשות השוואה בין הדברים, אך כדי להקל על האזרח, ואני מוכן להצטרף לכל הצעת חוק שיש בה כדי להקל על האזרח הקטן כנגד הבנקים. אבל, אנו דנים עכשיו בהצעת חוק הראויה למלוא התמיכה. אין לי ספק בנחיצותו, בדחיפותו ובחשיבותו של החוק המוצע. זה חוק בעל חשיבות אנושית וחברתית ממדרגה ראשונה. חבר הכנסת ביבי, אני בטוח שבמרוצת שלוש השנים הקרובות תצטרך לברך שר זה או אחר או את הממשלה, על שורה ארוכה של חוקים אשר יביאו ברכה אנושית וחברתית לאזרחי מדינת ישראל.

יש דוגמאות רבות בתחום הזה, ואני בוחר לספר סיפור כאוב אחד מתוך אלפי מקרים קשים ומזעזעים. המקרה שאני רוצה לספר עליו נוגע לשני גברים צעירים אשר עבדו בשעתם בתעשייה האווירית, ממפוטרי פרויקט ה"לביא". צעירים אלה חתמו על ערבות לחבריהם הטובים. הערבות היתה על שתי הלוואות בסך 5,000 ש"ח כל אחת, ועתה הם נתבעים לשלם מיליוני שקלים, משום שחבריהם הלווים לא היו מסוגלים לעמוד בהחזר החובות בגלל ריבית פיגורים רצחנית.

אדוני שר המשפטים, אני רוצה להביע את פליאתי על כך שעד היום בתי-המשפט ומשרדי ההוצאה לפועל עמדו לרשותן של חברות האשראי האפור עד שחור, ושימשו כלי בידיהם לצורך גביית ריבית עושיק. היטיב לומר זאת בפסק-דין שופט בית-משפט השלום בנתניה, אהרן רצ'בסקי, אשר בדבריו מתח ביקורת חריפה על ערכאות אלו ועל כך ששימשו כלי לגביית ריבית עושיק; על כך שלווים אולצו לחתום על תנאי חוזה גרועים במידה בלתי סבירה, תוך ניצול מצוקה וחוסר ניסיון של הזולת. תוך כדי כך עוברים על אחד הדברים היותר חשובים בתורת המוסר היהודית, והוא: "לא תשיך לאחריך נשך כסף", כפי שנאמר בספר דברים.

ביקרתי עם חבר הכנסת אלול במשרדי ההוצאה לפועל ובבית-המעצר באבו-כביר, עם חברי הלובי החברתי, ופגשנו שם כמה מקרים. לא זו בלבד שמערכת בתי-המשפט נתנה את עזרתה, אלא אף

פעלה בדרכים אלימות על מנת לגבות אותם סכומים מופרזים שנגרמו בשל ריבית הפיגורים הרצחנית.

קראתי את סעיף 16, אדוני שר המשפטים, ואני רוצה לומר שאין די בכך. לדעתי יש להחיל את החוק באופן רטרואקטיבי גם על הלוואות שהסתיימו וגם על הלוואות שהוכרעו במערכת המשפטית, אם במסגרת פסק-דין ואם במסגרת הליכי ההוצאה לפועל. יש לעשות את הצדק עם כל הקורבנות של השיטה הפסולה הזו, הנקראת הלוואות בשוק האפור.

היו"ר י' עזרן:

עד כמה אתה מתכוון לחקיקה רטרואקטיבית?

עמנואל זיסמן (העבודה):

החוק הזה, לפי מה ששר המשפטים מציע, ייכנס לתוקפו בתוך 60 יום מהאישור. מה עושים עם אותם אלפי אנשים אשר נמצאים עתה באמצע תשלום החוב?

היו"ר י' עזרן:

צריך להגדיר את זאת. זו שאלה קשה.

עמנואל זיסמן (העבודה):

איני מדבר על הלוואות שנפרעו לפני שנים, אבל אנחנו נמצאים בתהליך, ואנו צריכים לתת תשובה, אחרת נחזור לעניין המשכנתאות. אז פתרנו את הבעיה להיום או לעתיד, אך השארנו אלפי אנשים שבנסיבות של אינפלציה דוהרת היו קורבנות המציאות שהתהוותה אז. יש לעשות את הצדק עם כל קורבנות השיטה הפסולה הזו, הנקראת הלוואות בשוק האפור. אם צדק נרדוף, אין לי ספק שאת המעוות צריך יהיה לתקן, ואפילו במאוחר.

ולסיום, שאלת המפתח העיקרית בסוגיה שלפנינו היא, מהן האלטרנטיבות העומדות בפני אנשים שהמערכת הבנקאית אינה מוכנה לתת להם הלוואות. חבר הכנסת איתן, אני שואל, מהן האלטרנטיבות העומדות בפני אנשים שהמערכת הבנקאית אינה מוכנה לתת להם אשראי, בשל העדר ביטחונות מספיקים. בתור יושב-ראש ועדת העלייה והקליטה של הכנסת, אינני יכול שלא לשאול, מהי בעצם האלטרנטיבה העומדת היום בפני משפחת עולים, שאין בידה להמציא ערבים או ביטחונות מספיקים ברמה שהמערכת הבנקאית דורשת מהם. אם מותר לי להוסיף: גם אנשים בני גילך וגילי, ללא הבדל מעמד זה או אחר, פסולים כערבים על-פי הנהלים של המערכת הבנקאית. אינני יכול בגילי, אף שאני צעיר יחסית, לחתום על משכנתה בעבור בני, משום שאני מעל גיל 55. יש מצב בישראל המחייב עולים וסוגי אוכלוסייה מסוימים לפנות דווקא אל השוק האפור. יש מקום לשוק

האפור, אין כאן הצעת חוק השוללת את האפשרות הזו מחברות פיננסיות או מאנשים פרטיים. אנחנו רוצים רק להגביל אותם ולצמצם את פעולתם. אנו רוצים למנוע את ריבית הנשך.

ולסיום, כיצד אנו מתמודדים עם השאלה הזו, על מנת שלא לדחוף את העולים לזרועותיהן של חברות האשראי בשוק האפור? אין לי ספק שהחלטה זו צריכה להתקבל ברמת הממשלה, והיא צריכה לתת פתרונות להחלטות אופרטיביות, כדי שגם עולים יוכלו ללוות כספים לצורכיהם וברמה נאותה.

היו"ר י' עזרן:

תודה לחבר הכנסת זיסמן. חבר הכנסת אבי יחזקאל אינו נוכח. חבר הכנסת סאלח טריף אינו נוכח. חבר הכנסת אלי גולדשמידט, בבקשה.

אברהם רביץ (יהדות התורה):

עוד כמה דוברים רשומים בסעיף זה?

היו"ר י' עזרן:

חמישה דוברים, שמתוכם שניים אינם נוכחים בינתיים. אני מבין שלכולם אצה הדרך, מכיוון שמדובר כאן על ריבית צמודה, וגם הזמן חשוב כאן.

אלי גולדשמידט (העבודה):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, אדוני שר המשפטים, מוכרחים להגיד איזו מלה טובה למערכת החקיקה שבראשות משרד המשפטים ושר המשפטים הנוכחי. אני חושב שבעניין הזה אפשר להתאחד קואליציה ואופוזיציה יחד – שנושאים שעמדו על סדר-היום הציבורי במשך שנים רבות ולא הגיעו לכלל פתרון מתחילים אחד אחד, כמעט באין רואה לפעמים, אבל לפעמים ב"יש רואה", להגיע לפתרון חקיקתי, אם זה בנושאים, או בעיקר בנושאים שבין אדם לחברו, בנושאים כלכליים כמו הנושא שלפנינו, אם זה בנושא חוקי יסוד וכו', ועל כך אני חושב שאפשר לברך את המערכת הממשלתית וגם את חברי הכנסת שתורמים בהצעות חוק פרטיות שלהם לעניין זה.

אני רוצה לומר שתי מלים על החוק המוצע ולהתייחס לנושא נוסף, שקשור ואינו קשור לעניין, או קשור באופן עקיף לעניין עצמו. אין ספק שהשוק האפור הוא תוצר ותוצאה של מערכת שוק כלכלית. הרי אילו יכלו אנשים לקבל את ההלוואות במערכת הבנקאית הממוסדת ומערכת האשראי הרשמית היתה מספקת את כל הצרכים, השוק האפור לא היה צומח. השוק האפור הוא צורך כלכלי. אלא מאי? במהלך הדברים קרה שהשוק האפור הפך להיות מצד אחד צורך כלכלי, אבל מצד שני הוא הפך למערכת המטילה אימה, במיוחד על משקי בית פרטיים וקטנים, עד כדי מצבים טרגיים, שדוברים קודמים לפני העלו אותם ואין צורך לחזור עליהם כאן.

אני חושב שנכון עשתה הממשלה בהצעת החוק, שניסתה לאזן בין שני האינטרסים, והאיזון הוא לא פשוט. יש לי בעניין זה שתי הסתייגויות, או שתי אמירות. דבר אחד: נראה לי שהגבלת הריבית על הלוואות בשוק האפור היא הגבלה שטוב שעשו אותה, אבל היא קטנה מדי, קרי ההגבלה צריכה להיות יותר גדולה. מישהו עשה לי חשבון, שמכפלת האשראי השקלי הלא-צמוד שמופיע כקריטריון לגבי ריבית מותרת בשוק האפור מגיעה לכדי 35% עד 40% בשנה. 35% עד 40% בשנה. 40% בשנה ברמת אינפלציה שאנחנו חיים אתה, של כ-16%, 17%, או 15% – אולי פחות מזה, זו בהחלט ריבית שמגדילה את סכום הלוואה שמגלגלת ומכפילה ומשלשת ומרבעת את עצמה עד לכלל סכומים דמיוניים.

אני מציע שבדיונים לקראת קריאה שנייה וקריאה שלישית נלמד טוב יותר – – –

מיכאל איתן (הליכוד):

— — —

אלי גולדשמידט (העבודה):

בבקשה, חבר הכנסת איתן.

מיכאל איתן (הליכוד):

אם הרווחים כל כך גדולים, מדוע אתה, אני ועוד אנשים לא פותחים עסקים כאלה?

תמר גוז'נסקי (חד"ש):

זה רעיון.

קריאות:

— — —

אלי גולדשמידט (העבודה):

יש עסקים יותר טובים שאפשר לפתוח ואנחנו לא פותחים.

מיכאל איתן (הליכוד):

למה אינך מאמין – – –

יגאל ביבי (מפד"ל):

תגיד לו שגם – – –

תמר גוז'נסקי (חד"ש):

חבר הכנסת גולדשמידט אחר כך יכניס את זה להצהרת ההון השנתית – – –

אלי גולדשמידט (העבודה):

טוב, הבנתי את ההערה. בסדר, אבל לא על חשבוני.

מיכאל איתן (הליכוד):

– – –

היו"ר י' עזרן:

זה על חשבונך.

אלי גולדשמידט (העבודה):

חבר הכנסת איתן, לא יפה מה שאתה עושה לי.

מיכאל איתן (הליכוד):

תענה לי רק על דבר אחד: האם אתה לא חושש שתהיה סכנה, שאם השוק הזה, הגרוע, באמת גרוע, ייעלם, במקומו אנשים ילכו ממש למאפיה?

אלי גולדשמידט (העבודה):

אני לא חושב שהשוק ייעלם.

דוד צוקר (מרצ):

— — —

אלי גולדשמידט (העבודה):

נושא שני, חבר הכנסת צוקר — — —

היו"ר י' עזרן:

חבר הכנסת גולדשמידט, אפילו לא ביקשת את רשותי לענות לו.

אלי גולדשמידט (העבודה):

סליחה, אני מבקש סליחה.

היו"ר י' עזרן:

לא, לא, אני לא מבקש — — —

אלי גולדשמידט (העבודה):

זה כבר בלי רשות. חבר הכנסת דוד צוקר, זה בלי רשות.

היו"ר י' עזרן:

חבר הכנסת צוקר, הוא טוען שזה על חשבוננו.

דוד צוקר (מרצ):

הוא הפריע לי היום, עכשיו אני – – –

אלי גולדשמידט (העבודה):

אני לא הפרעתי לך היום; היום עזרתי לך.

היו"ר י' עזרן:

דבר אחד ברור, אני לא צריך להיות הקורבן. אל תפריעו לי שניכם. תודה.

אלי גולדשמידט (העבודה):

הנושא השני הוא זכותו של הלווה להקדים את מועד הפירעון של סכום ההלוואה. אני חושב שהנושא הזה צריך לבוא לידי ביטוי בחוק באופן שסכום הקנס שישולם על-ידי הלווה יהיה סביר. כאן אני רוצה לחבר את הנושא הזה לנושא המשכנתאות מאמצע שנות ה-80 – אותן משכנתאות שנלקחו בריבית גבוהה, של 11%, 13%, ריבית שהיתה אז ריבית השוק, ובעצם משקי בית רבים מאוד במדינת ישראל נמצאים היום בסיטואציה, שלעולם הם לא יהיו מסוגלים לשלם את המשכנתה. היא תופחת להם מחודש לחודש, ואני מבין, ואני שומע את דברי הבנקים בעניין הזה, שאומרים שהם גייסו את המקור ואין להם אפשרות היום להפחית את הריבית.

אני חושב שלא ייתכן מצב, שמי שגייס או לקח כסף בריבית גבוהה כל כך לא יהיה מסוגל היום לשלם או להקדים את פירעון ההלוואה באיזה קנס סביר, שהוא יוכל לעמוד בו. היום המצב הוא, שהקנסות בגין פירעון מוקדם הם בשמים.

אין מנוס, ואני אומר זאת מפה לממשלת ישראל: כשם שנעשים הסדרי חובות כלליים במשק, אם זה לגבי קופת-חולים, ואם זה לגבי ההתיישבות, לרבות הקיבוצים, אם זה לגבי מפעלו של שפירא, ואם זה לגבי מלון "הייאט", וכו' וכו' – – –

שאול יהלום (מפד"ל):

– – –

אלי גולדשמידט (העבודה):

רק שנייה. הסדרי החובות צריכים לחול, וצריך לבצע קונסולידציה או הפטר או הקטנת ריבית לאותה אוכלוסייה שמשלמת היום ריבית בלתי אפשרית, כאשר הריבית הנוכחית על המשכנתאות החדשות, ריבית השוק, היא בסדר גודל, נדמה לי, חבר הכנסת מיכאל איתן, של 3% או 4%, שזה דבר בלתי סביר. מצד אחד, מי שנוטל היום משכנתה משלם ריבית בגובה כזה, ומי שאיתרע מזלו ובמקרה קנה את דירתו ב-1985 או ב-1986, תקוע היום, סליחה על הביטוי, עם ריבית של 11%-13%.

היו"ר י' עזרן:

חבר הכנסת גולדשמידט, זמן תם; תם ונשלם.

אלי גולדשמידט (העבודה):

המשפט המסיים – – –

מיכאל איתן (הליכוד):

בהתיישובות כבר עשו את זה – – –

אלי גולדשמידט (העבודה):

אני עצמי העליתי את עניין ההתיישובות, ואני חושב שממשלת ישראל צריכה להעמיד את המקור הזה לטובת מה שקרוי נפגעי המשכנתאות, ובא לציון גואל. תודה.

היו"ר י' עזרן:

חבר הכנסת חיים אורון איננו נוכח. חברת הכנסת תמר גוז'נסקי, בבקשה. אחריה – חבר הכנסת אברהם רביץ. אני מבקש להקפיד על הזמן, אם אפשר.

תמר גוז'נסקי (חד"ש):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, אדוני השר, אני מצטרפת למברכים על הגשת הצעת החוק הזאת, ואני רואה בכך תקדים, אם אפשר לומר, חברתי-משפטי חשוב מאוד.

אנחנו נמצאים פה לא אחת בדיונים חברתיים-כלכליים, עוסקים בשאלה האם מותר לממשלה להתערב בעניינים שבין אדם למשנהו כאשר אדם אחד מציע לאדם אחר שירות כזה או אחר. גם בדיונים במליאה וגם בדיונים בוועדה לאחרונה מנופפים כל הזמן, למשל, בצמד המלים "חופש העיסוק", וטוענים שחופש העיסוק זה בעצם החופש לעשות כל דבר. לשם מה להגביל את חופש העיסוק?

שר המשפטים ד' ליבאי:

במקרה זה מדובר על חופש ההתקשרות.

תמר גוז'נסקי (חד"ש):

חופש ההתקשרות, חופש העיסוק, לוקחים את הרעיונות האלה, שהם כשלעצמם רעיונות חיוביים, ליברליים, ומתרגמים אותם לתפיסה שפירושה כל דאלים גבר, וכאן, על זה בעצם הוויכוח שיש לנו עם מתנגדי החוק הזה. מה בעצם אומרים המתנגדים, בדמותו של חבר הכנסת מיכאל איתן? הם אומרים: יש מציאות כלכלית. יש אנשים שנקלעים לקשיים, והם צריכים באופן דחוף למצוא איזה מקור אשראי, למצוא הלוואה. הם צריכים לשלם עבור טיפול רפואי, טיפול שיניים, לחתן את הבן, צרכים דחופים כאלה – – –

מיכאל איתן (הליכוד):

– – – צו מעצר.

תמר גוז'נסקי (חד"ש):

והם לא יכולים להימלט מצו מעצר – – –

מיכאל איתן (הליכוד):

– – – לעצור אותם.

תמר גוז'נסקי (חד"ש):

הם באים לשוק הרגיל של ההלוואות, כלומר לבנק, והבנק אומר: מצטערים, אתם לא מכובדים מספיק, לא מספיק בעלי כושר תשלום וכו' וכו', לכן צצו הגופים האלה שנותנים הלוואות.

נכון שאנחנו לא יכולים, בחוק, כרגע, לעסוק בשינוי המציאות שמאלצת אנשים לחפש הלוואות, אבל זה לא אומר שמאחר שיש מציאות כזאת, עגומה מאוד, המדינה כמדינה לא צריכה לעשות, לדעתי, שני דברים: 1. לא לאפשר למישהו ליהנות בצורה בלתי הגיונית ממצוקתו של האחר; ואני אביא דוגמה מתחום אחר: אנשים שהטיפול הרפואי הרגיל לא עוזר להם נזקקים לפעמים לטיפולם של כאלה, שאומרים על עצמם שהם יכולים לעזור. המדינה לא מרשה לכל אדם לתת טיפול רפואי אפילו אתה מוכן ללכת לקבל את הטיפול הרפואי אצלו, כי הם רואים את נותן הטיפול כמנצל את המצוקה של האדם הזה. לכן טוב שיש הצעת חוק שבאה ואומרת: לא ניתן לכם לנצל את המצוקה של האדם האומלל הזה.

עם זה – – –

מיכאל איתן (הליכוד):

אני בעד זה, אבל אולי אפשר להגיע למטרה הזאת בדרכ אחרת, לא על-ידי החוק.

תמר גוז'נסקי (חד"ש):

עכשיו אני רוצה לומר לך: לפי הניסיון עד היום, אם אין חוק, אי-אפשר לעשות דבר. כאשר יש חוק, הבעיה היא איך לאכוף אותו, משום שברור שיהיו תמיד כאלה שכל חוק לגביהם איננו מכשול, כידוע, והם יעשו דברים נוראים ואיומים גם עם החוק הזה. אבל לפחות שורה שלמה של חברות, שהן חברות שכבר מפרסמות היום מודעות בעיתונים, שיש להן כתובת, שיש להן רישום – לפחות על החברות האלה החוק הזה יחול.

מיכאל איתן (הליכוד):

הן ייעלמו, זו הבעיה. אני אתך, הלוואי שתהיי צודקת.

תמר גוז'נסקי (חד"ש):

עכשיו אני רוצה לומר לך – – –

היו"ר י' עזרני:

חברת הכנסת גוז'נסקי, זמנך תם.

תמר גוז'נסקי (חד"ש):

אני חושבת שהחברות האלה לא ייעלמו כולן. חלק מהן ייכנסו לחוק הזה, ואני יודעת את זה מתחומים אחרים: קבלני כוח אדם, חברות כוח אדם וכו'. היום החברות הגדולות שעוסקות בתחום הזה אומרות בפה מלא: אנחנו רוצות חוק, משום שישנם הלא-מאורגנים, אלה שאינם מקיימים את חוקי העבודה, ואותם אנחנו רוצים להוציא מן השוק.

מיכאל איתן (הליכוד):

תעשי גם כאן חוק, אני בעד.

תמר גוז'נסקי (חד"ש):

לכן אני חושבת שהחוק הזה – – –

מיכאל איתן (הליכוד):

הממשלה לא רוצה לעשות חוק. תעשי חוק ותני רישוי ותסדירי את הענף, אדרבה.

היו"ר י' עזרן:

חבר הכנסת מיכאל איתן, ליווי צמוד להלוואות צמודות.

תמר גוז'נסקי (חד"ש):

עכשיו אני רוצה לומר, ברשותו של היושב-ראש: אולי דרך אגב, בחוק הזה גם אנחנו, אזרחי ישראל, גם אלה שלא נזקקים לאשראי הזה, נזכה לפרסום הדבר הזה ששמו – עלות כוללת ממוצעת על האשראי הלא-צמוד הניתן על-ידי הבנקים. עד היום המצב השערורייתי הוא שאיננו יודעים איך אנחנו משלמים וכמה אנחנו משלמים ולמה מגיע החשבון הזה. אם אנחנו נזכה, ובזכות החוק הזה גם הבנקים הרגילים והממוסדים יפרסמו סוף כל סוף ויודיעו לנו, לכל עובד, כמה אנחנו משלמים ולמה אנחנו משלמים, נצא נשכרים מהצעת החוק הזאת. תודה.

מיכאל איתן (הליכוד):

אבל זה לא חל על הבנקים.

תמר גוז'נסקי (חד"ש):

אנחנו נעשה תיקון לגבי הבנקים.

היו"ר י' עזרן:

תודה לחברת הכנסת גוז'נסקי. חבר הכנסת אברהם רביץ, בבקשה.

מיכאל איתן (הליכוד):

שיהיה כתוב בדף החשבון שלי כמה עולה לי ההלוואה, כולל הכול.

אברהם רביץ (יהדות התורה):

אדוני היושב-ראש, אדוני השר, חברי הכנסת, אני חושב שהחוק הזה הגיע קצת מאוחר מדי והוא בכלל מעט מדי. הייתי רוצה להסביר, אבל תרשה לי, אדוני היושב-ראש, לחזור למקורותינו. במקרא נאמר: "אם כסף תלוה את עמי, את העני עמך, לא תהיה לו כנושה, לא תשימון עליו נשך". אומר רש"י: מה זה "נשך"? "ריבית שהוא כנשיכת נחש שנושך חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש ופתאום הוא מבצבץ ונופח עד קודקודו. כך ריבית, אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהריבית עולה ומחסרו ממון הרבה".

אדוני השר, אנחנו הרי יודעים ששם המשחק הוא בעצם בין הלוואות הבנקים לבין הלוואות בשוק האפור. מה שקובע בעניין הזה זו היכולת להמציא את הביטחונות הנזילים. הבנקים אינם מוכנים לקבל ביטחונות שאינם מה שהם מכנים "ביטחונות נזילים". גם השוק האפור איננו מלווה כסף לאנשים שאין להם אפשרות החזר, אלא שהשוק האפור מוכן להתמודד גם עם ביטחונות כאלה, שאינם נקראים "ביטחונות נזילים".

לכן הדבר שהיה נכון לעשות הוא מה שנהוג במדינות העולם, כאשר יש חברות שנכנסות בדיוק בקטע הזה שבין מתן ההלוואה ובין נטילת הסיכון על עצמן. יש חברות בעולם – בתקופה מסוימת היתה גם חברה כזאת בארצנו, שאחד מעורכי-הדין שליוו אותה היה נשיאנו לשעבר, הוא ייצג חברה כזאת – שכל עניינה הוא לתת את החסות לסיכון שמא לא ישלמו הלווים את חובם. הצעד הנכון היה למצוא את הדרך שהבנקים עצמם ייתנו הלוואות מסוגים שונים, דבר שהם עושים כבר היום. לא כל ההלוואות נושאות אותו אחוז ריבית. כאשר הביטחונות הם טובים יותר בבנקים, הריבית נמוכה יותר – – –

היו"ר י' עזרן:

זה ידוע; גם בשוק הבין-לאומי זה כך. קוראים לזה – – –

אברהם רביץ (יהדות התורה):

כן, בהחלט.

– – – והיו צריכים ליצור מסלול הלוואה בבנקים להלוואות קטנות. הבנקים משופעים בממון רב, אין להם בעיה של נזילות. יש להם רק בעיה של ביטחונות, וזה היה צריך להיות הכיוון של הפתרון.

צודק חבר הכנסת מיכאל איתן. יש כאן סכנה גדולה מאוד שהאנשים המסכנים הללו ילכו, לא אל השוק האפור, אלא אל השוק השחור, וזה יפרח וישגשג. לכן אני אומר שטוב שהממשלה באה ויוזמת את הצעת החוק הזאת. אבל היא חייבת להמציא פתרון אמיתי לאזרח הקטן, כך שהוא כן יוכל להשיג את 2,000, 5,000, 20,000 השקלים בבנק ולשלם בבנק ריבית מעט יותר גבוהה מאשר בשוק האפור, כי יש לבדוק בדיוק מה עלות הסיכון לאותם לווים שאין להם ביטחונות נזילים במסלול הרגיל של הבנק היום. זה צריך להיות ההפרש, ולא הפרש של 100%, כפי שהחוק הזה מציע.

עם זאת, אני רוצה לברך על עצם הגשת הצעת החוק, על החשיבה בנושא הזה, וכבר בדיונים קודמים בוועדה הצעתי, שאכן יימצא מסלול נוסף במסגרת הבנקים, עם עידוד של חברות שלוקחות על עצמן את הסיכון, אשר יכסה את הביטחונות הלא-נזילים של הלווים.

היו"ר י' עזרן:

תודה, אדוני חבר הכנסת הרב אברהם רביץ.

רשות הדיבור לחבר הכנסת אליעזר זנדברג, ואחריו – לחבר הכנסת אלי דיין, אחרון הדוברים, ואם הוא לא יהיה נוכח, אדוני השר ישיב.

אליעזר זנדברג (צומת):

אדוני היושב-ראש, רבותי חברי הכנסת, אדוני שר המשפטים, בדרך כלל אני מברך על חוקים שמובאים על-ידי הממשלה, וגם הפעם אעשה זאת.

שמעתי כאן את הדיון, את הוויכוח, שמעתי את חברי הכנסת, בעיקר את דבריו של חבר הכנסת מיכאל איתן. אני חבר בוועדת החוקה, חוק ומשפט. דנו כמה פעמים בשאלת השוק האפור, בשאלת השוק השחור ובכלל בסוגיית ההוצאה לפועל, ויש בעיות כאובות, בעיות אמיתיות, שצריך לפתור ולהסדיר אותן. הבעיות האלה נוגעות בעיקר למקרים שבהם נגבים סכומים אסטרונומיים וריביות בשיעורים אסטרונומיים במסגרת הלוואות, ואני מניח שמטרת החוק היא להסדיר בראש ובראשונה את העניין הזה.

העיקרון של הגבלה, הקביעה שריבית מסוימת היא ריבית מופרזת, אינם חדשים. גם בחוק הריבית משנת 1957 יש איסור בדבר דרישה וקבלה של ריבית מופרזת. להיפך, שם יש אפילו סנקציה של קנס למי שעובר על החוק ודורש את הריבית הזאת, כך שהשאלה היחידה היא שאלת הכמות או שאלת הפרופורציה, שאלת ההגדרה עד איפה אנחנו מתערבים ואומרים: מכאן ואילך זו ריבית מופרזת, מכאן ואילך אסור לגבות, עד כאן מותר.

אני חושב, שהנושא הזה הוא הנושא המרכזי, הוא נושא רגיש, אבל החלטתי לתמוך בחוק הזה – ולא משנה מה דעתי לגבי ההגדרה הספציפית בחוק המוצע – מהטעם הפשוט שזה נושא לדיון בוועדת החוקה, חוק ומשפט, או בכל ועדה אחרת שאליה יגיע החוק לדיון ולהכנה לקראת קריאה שנייה וקריאה שלישית. את העיקרון אני מקבל. אני לא חושב שיהיה מישהו שיתנגד לו.

אני רוצה להעיר שתי הערות שנוגעות לחוק עצמו. ההערה הראשונה נוגעת למערכת ההוצאה לפועל. אני סבור שכבר היום מערכת ההוצאה לפועל זקוקה לתגבור משמעותי ביותר. יצא לי להיתקל בשורה ארוכה של מקרים, במסגרת לשכות פרלמנטריות שאני מפעיל, וגם בפניות שהגיעו אלי לכאן, מקרים שבהם נעשו מעשים אבסורדיים במסגרת הפעולות של ההוצאה לפועל: הוצאו פקודות מאסר נגד ילדים בני תשע ועשר, מקרים שבהם אני משוכנע שאם ראש ההוצאה לפועל היה קורא את מה שהוא חתם עליו הוא לא היה עושה את זה, וזה המצב היום.

החוק החדש בעצם בא ומייצר "עבודה" נוספת לראש ההוצאה לפועל, כי אם הכוונה היא באמת שיהיה דיון רציני שם, הצורך יחייב את ראש ההוצאה לפועל – ואני מצטט מהחוק – "לבחון מיזמתו אם מתעורר אצלו יסוד לחשוש כי חוזה ההלוואה או תנאי בו אינם מתאימים לדרישת חוק זה, ורשאי הוא בכל עת" – וזה אומר דיון ושקילה של הדברים לפני כן – "ביוזמתו או על-פי בקשה, לסרב לנקוט הליכים".

אני מקווה שבדברי התשובה שלו כאן יתייחס שר המשפטים גם לסוגיה הזאת, שהיא אולי סוגיה טכנית לכאורה, אבל בעיני היא משולה למהות, מכיוון שללא מערכת רצינית ומתפקדת של הוצאה לפועל אין צורך ואין טעם בחוק הזה.

שאלה אחרת שרציתי לשאול היא השאלה הנוגעת לדרישת הכתב. אומר את האמת מדוע אנו זקוקים לדרישת הכתב, בוודאי, מדוע אנחנו זקוקים לה במסגרת ההוצאה לפועל. אני מאמין שאם הנושא אמור להגיע לבית-משפט, שם אפשר לנהל אותו במסגרת מערכת הוכחות רגילה. אינני סבור שדרישת הכתב צריכה להיות חיונית לנושא של הלוואה, ודאי לא סתם הלוואה בשוק האפור. מה ההבדל בין זה לבין הלוואות מסוג אחר?

הייתי גם מתקן ומשנה את דרך ההגדרה שבסעיפים 4 ו-5 לגבי שיעור הריבית והעלות, אבל, שוב, זה נושא שאני סבור שיש לדון בו במסגרת הדיון בוועדה עצמה.

אני רק רוצה לציין, ולסיים בכך את דברי, שזה צעד אחד קדימה בכיוון נכון, אם נדע באמת למצוא את האיזון בין הדברים. אני מקווה שבעקבות הצעד הזה נזכה גם לתיקונים, ביוזמת הממשלה, בחוק ההוצאה לפועל. כי אני סבור שגם החוק הזה מחויב תיקונים רבים ומקיפים. אם הדבר יבוא מטעם הממשלה, אני בטוח שתהיה פה תמיכה מכל קצות הבית בתיקונים הללו.

היו"ר י' עזרן:

תודה. חבר הכנסת אלי דיין אינו נוכח. אדוני השר, בבקשה.

שר המשפטים ד' ליבאי:

גברתי היושבת-ראש, חברי הכנסת, שמעתי בקשב רב את הדיון שהיה כאן. היו שבירכו, היו שהעירו, היו שביקרו ואף אחד שביקר קשות. הטענות שהועלו, אם יורשה לי לומר, כבר הובאו בפני ובפני אלה שעשו במלאכת החקיקה.

כיוון ששזורים כאן היבטים משפטיים, חברתיים, כלכליים ומוסריים, אנחנו התייחסנו בכובד ראש להצעה, וחפשנו את האיזונים ההולמים בין האינטרסים המתנגשים כאן. זה אחד החוקים היחידים שנדון גם בוועדת השרים לחקיקה וגם בוועדת השרים לכלכלה. נתתי גם הזדמנות לנציגים של מה שמכונה "השוק האפור", לעורכי-דין שלהם, מהשורה הראשונה של עורכי-הדין בישראל, לטעון בפנינו את הטענות שלהם. משום שכפי שאמרתי בדברי, לא באנו כאן לחסל את מה שמכונה "השוק האפור". אנחנו יודעים שיש אנשים שנזקקים להלוואה, אין להם ביטחונות מתאימים, הם פונים למקורות אחרים, ויש להכיר גם בתפקידו של אותו שוק הלוואות שאינו השוק הבנקאי ולאפשר לו מרחב פעילות.

לדעתנו, הצעת החוק שלנו מאפשרת לו להתקיים, להתקיים בכבוד, אבל לא לעבור על אותם לאווים שהגדולים בתורה מבין חברי הכנסת ציטטו כאן. שלא ייהפך באמת לווה לעבד למלווה, ולא תהיה זו ריבית של עושק, שלא תגרום לחורבנו של אדם בשעה קשה ובמצוקה. אני חושב שסך הכול מה שאנו מגישים לכם היום שומר על האיזונים ההולמים.

אבל, הערתי בדברי, שאותם נציגים של השוק האפור, ואני מדבר בחברות מכובדות שעוסקות בעניינים אלה בשוק האפור, ריכזו את טענותיהם בעיקר בשלושה נושאים: הם ערערו על הצורך לקבוע עלות אשראי מרבית לגבי הריבית הבסיסית, אם כי הסכימו בצורך להגביל את שיעור ריבית הפיגורים. הם טענו כנגד ההגנה הניתנת כאן נגד אוחז בשטר, וחששו משינוי דיני השטרות אגב חקיקה זו. בעיקר הם קבלו על מתן תחולה רטרואקטיבית לחלק מהחוק ואמרו: אנחנו פעלנו בתחום חוקי ועל-פי כלל חופש ההתקשרות, מתוך חישובים כלכליים מסוימים; שהרי אם אנחנו נותנים הלוואות כנגד ביטחונות מועטים או מסופקים אנחנו גם לא יכולים לגבות את כל הכספים שאמורים היינו לקבל, ולכן תנו לנו להיערך היערכות חדשה, תנו לנו שהות להכין חוזה חדש, להביא אותו לפני בית-הדין לחוזים אחידים, ואז ממילא לא יהיה קושי מבחינתנו בעריכת החוזה, בקביעת רמת הריבית, וממילא בהמשך פעילותנו גם מתוך חישובים כלכליים.

אני אומר כאן את הדברים כדי להדגיש, שאנחנו ערים גם לשיקולים ולחישובים של הגורמים המלווים בשוק האפור. אבל אנחנו ערים גם למצוקות של הפרטים ולהערות שנשמעו לא רק באמצעי התקשורת אלא גם בבתי-המשפט, והוזכר כאן פסק-הדין של כבוד השופט רצ'בסקי מבית-משפט השלום בנתניה. פסק-הדין שלו – בפני. תרשו לי לקרוא רק שניים-שלושה קטעים קצרים של אדם שעיסוקו בטיפול בתביעות מעין אלה ובפעילויות בהוצאה לפועל.

הוא מתריע ש"חובות לא גדולים צוברים תנופה כספית גדולה מאוד ותופחים במשך זמן קצר לממדים שהם בלתי סבירים לחלוטין, ובעיקר יש בהם עושיק והתעמרות כלפי החייבים. אם לקרוא לדברים בשם הרי שמדובר בריבית סדום – – – בשיטין ובין השיטין של ההחלטות הנ"ל" – שמצטט ומאזכר אותן קודם לכן כבוד השופט – "אפשר לקרוא שבמשך שנים נחה התובעת מעדנות על ריבית חודשית של 14%, וצמודה לשער הדולר, בו בזמן דוכאו עד עפר חייבים ולווים – – – אין צורך להרבות במלים כדי לשכנע שאין זה מתפקידם של בתי-המשפט ומשרדי ההוצאה לפועל לעמוד לשירותן של חברות אשראי אפור עד כדי שחור ולשמש כלי בידיהן לצורך גביית ריבית עושיק 14% לחודש. אולם נוכח ההחלטות בתיקים" – שהוא מצטט כאן או מאזכר כאן – "מסתבר שלא כך נהגו עם החייבים. אם ומקום שנעתרו בתי-המשפט או לשכות ההוצאה לפועל לחברה התובעת ושימשו אמצעי לגביית ריבית סדום זו, הרי שטעו טעות חמורה".

מכאן, התעורר כבר קושי אצל אלה המופקדים על אכיפת החוק, אצל כבוד השופטים ואצל ראשי ההוצאה לפועל, ובשיחות עמי ובהערות שונות ובכתבים שונים ובהערות אגב בפסקי-דין הם אמרו: אנא, סייעו לנו שלא להיות כלי שרת לריביות רצחניות במקום שהן ישנן. לכן באה הצעת החוק הזו לאפשר גם לכבוד השופטים, לכבוד הרשמים בהוצאה לפועל, לשקול כאשר הם נתבעים ליתן סעד, שלא לעבור על מידת הסבירות בהתעשרותו של אדם ממצוקה של זולתו.

אשר להערות שהושמעו כאן: אנחנו הוצאנו מכלל תחולת החוק הלוואה שניתנה על-ידי מישהו שלא דרך עיסוק, משום שלא רצינו להרחיב את תחום ההתערבות שלנו ביחסים שבין אדם לחברו. רצינו להדגיש שאנחנו עוסקים כאן באותם גורמים שעשו להם פרנסה, שעשו להם מקצוע ממתן הלוואות, ואדם, בין אחד לחברו ובין אדם לשכנו רשאי לסכם סיכומים כפי שהוא רוצה, בלי שהחוק בהכרח ישלח את זרועו ויפקח את עינו. אם חברי הוועדה יחשבו אחרת, הם, כמובן, יכולים להשמיט מגבלה זו בתחולת החוק.

הוא הדין לגבי הערה אחרת שהעירו כאן. חבר הכנסת יהלום שאל מדוע הגבלנו את הסכום להלוואות של עד 100,000 שקלים. חשבנו, חבר הכנסת יהלום, שמגמתנו היא להגן על מה שקרוי האיש הקטן ולא על אלה שמגלגלים כספים בשיעורים נכבדים ביותר לצורך עסקים גדולים, ולעתים צריכים הלוואות גישור לתקופה קצרה וכיוצא בזה, והם עושים את החישוב ואת הסיכון כפי יכולתם.

הנחתנו היתה, והיא כמובן לא עניין מדעי ולא עניין ודאי, שהאזרח הקטן, כשהוא נזקק להלוואה בתנאים שאנחנו מדברים עליהם, מבקש הלוואה בסכומים של עד 100,000 שקל.

שוב, נכבדי, אם אתה או חבריך בוועדה תאמרו שמוכנים להסיר גם מגבלה זו, אנחנו לא רואים בזה עניין עקרוני. מאחר שזה חוק חדש והסדר חדש, שבא להטיל הגבלות מסוימות על חופש ההתקשרות, לא רצינו להרחיב זאת מעל ומעבר בקפיצה אחת, אלא לבחון את הדברים לאחר זמן, לאור התוצאות בשוק החופשי.

שאל יהלום (מפד"ל):

הסכום צמוד?

שר המשפטים ד' ליבאי:

כן. הערתך זו נרשמה לפני, היא תובא בחשבון ותיבדק על-ידי ועל-ידי משרדי.

היתה הערה של חבר הכנסת זיסמן ושל חבר הכנסת אלסאנע בעניין סעיף הרטרואקטיביות, סעיף 16 להצעת החוק. ההערה היתה, שמא יש להחיל את הוראות החוק החדש לא רק על הלוואות שניתנו עד היום אלא גם על הלוואות שהסכסוך לגביהן התגבש כבר בפסיקה של בית-משפט. כאן אומר, שאנחנו הבאנו בחשבון שמדובר בחוזים שנעשו על-פי דין כאשר נעשו, הבאנו בחשבון את נושא חופש ההתקשרות, הבאנו בחשבון שיש צורך בהיערכות חדשה של הגורמים השונים לקראת העתיד, וחשבנו שבמקום מסוים צריך לחתוך. אם הדברים כבר מוצו בהליך המשפטי וניתן פסק-דין, שלא יבואו עכשיו לערער על פסק-הדין ויאמרו: עכשיו הבה ננהג לפי כללים חדשים. רק מחשבה זו היא שהנחתה אותנו לשים את הגבול במקום כלשהו, לגבי הלוואה שטרם הוחזרה כולה, טרם הסתיים הדיון בה בבית-המשפט, אבל לא בעסקה שעניינה כבר התברר בעבר ומוצה עד תום בבית-המשפט.

רשמתי לפני את ההערות של חבר הכנסת בא-גד וחבר הכנסת רביץ, זה לעניין גמ"ח ממלכתי, וזה לעניין הביטוח האפשרי. אלה נושאים נכבדים, שאינני רוצה לפטור אותם כאן כלאחר יד.

אני לא רוצה להאריך עכשיו בדברים בשל השעה המאוחרת. אני מניח שהנושאים ייבדקו היטב בוועדת החוקה, חוק ומשפט. אני רוצה רק להוסיף לידידי חבר הכנסת זנדברג, שאמר: הנה אתם נותנים פה סמכות להוצאה לפועל, לרשמים בהוצאה לפועל, לשקול דברים – איך תתמודדו עם זה? לכן אני מדגיש, עניין זה הוא בעל משמעות מסוימת מבחינת היקף העבודה, אבל יש לבחון אותו על רקע השינויים הניכרים שאנו מבקשים להנהיג בהליכי ההוצאה לפועל. כפי שהערתי קודם לכן, כבר גיבשנו תיקון לחוק ההוצאה לפועל וגם לענייני פשיטת רגל. כרגע אני עומד במשא-ומתן עם משרד האוצר, משום שאם לשנה התקציבית הזאת ואם לשנה התקציבית הבאה, משרדי ההוצאה לפועל לא יוכלו להמשיך לתפקד באופן סביר, ובוודאי לא נוכל לשפר את השירות בהם ולא לעשות אותו אנושי וצודק יותר, ללא תוספת רצינית של רשמים ושל כוח אדם וללא הקמת יחידה שתוכל לנהל חקירות יכולת.

בלי להיכנס לפרטים, אני רק משיב לחבר הכנסת זנדברג: הערתו זאת היא מאוד במקומה, אבל כך אנחנו נוהגים, והכול מכוון לכך שתהיה תגבורת רצינית בנושא זה כדי להיטיב את השירות לציבור, השירות לנושאים וההתייחסות לחייבים.

אני מודה לחברי הכנסת על ההערות. אני מבקש להעביר את הצעת החוק לוועדת החוקה, חוק ומשפט.

היו"ר א' סלמוביץ:

תודה רבה לכבוד שר המשפטים.

חברי הכנסת, אנחנו עוברים כעת להצבעה על הצעת החוק בקריאה ראשונה.

הצבעה מס' 3

בעד ההצעה להעביר את הצעת החוק לוועדה – 15

נגד – אין

נמנעים – אין

ההצעה להעביר את הצעת חוק הסדרת הלוואות חוץ-בנקאיות,

התשנ"ג-1993, לוועדת החוקה, חוק ומשפט נתקבלה.

היו"ר א' סלמוביץ:

אני קובעת, שחוק הסדרת הלוואות חוץ-בנקאיות, התשנ"ג-1993, התקבל בקריאה ראשונה, והוא מועבר לוועדת החוקה, חוק ומשפט להכנתו לקריאה שנייה ולקריאה שלישית.

הצעת חוק "לא תעמוד על דם רעך", התשנ"ג-1992

(הצעת חבר הכנסת ח' פורת)

היו"ר א' סלמוביץ:

אנחנו עוברים לנושא הבא בסדר-היום: הצעת חוק תנ"ו, הצעת חוק "לא תעמוד על דם רעך", התשנ"ג-1992. ינמק מהמקום חבר הכנסת חנן פורת. בבקשה.

חנן פורת (מפד"ל):

גברתי היושבת-ראש, רבותי חברי הכנסת, אדוני שר המשפטים, ערב יום-ירושלים, כבר רד יום, ואני רוצה לומר, שלכבודה של ירושלים, עיר שחבורה לה יחדיו ועושה כל ישראל חברים וערבים זה לזה, אני רואה דבר סמלי בכך שהחוק הזה מוגש דווקא עם התקדש ליל חג יום-ירושלים.

עיקרו של החוק בשמו הוא נעוץ: "לא תעמוד על דם רעך". היינו, איסור לאדם לראות את חברו, לאו דווקא המוכר לו, לראות אדם, רעו, שנתון בצרה ובסכנה והוא עובר על פניו באדישות ואיננו חש לעזרתו. את ההכרה המוסרית הזאת אנחנו מבקשים לעגן בחוק, שקובע שמי שעובר ואיננו נחלץ להצלת חברו, אם בתאונת דרכים, אם בהתנפלות של חיה עליו, אם שודדים ואם ליסטים, בזמן שהוא יכול לעשות ואינו עושה כן, הרי הוא עובר עבירה, ועל-פי הצעת החוק במקרה כזה דינו מאסר שנה. כמובן, בהתאם לדעת השופטים ולפי הנסיבות.

אני רוצה להדגיש, שאף על-פי שבדרך כלל אין מקובל עלינו להעניש אדם על "שב ואל תעשה", במקרה זה עמידה על הדם דומה שאיננה רק "שב ואל תעשה", אלא היא עצמה מבטאת מעשה כל כך חמור מבחינה מוסרית, שהוא ראוי לעונש.

כיוון שאני מנמק מהמקום, אקצר מאוד בדברים ורק אציין, שלפי ההלכה היהודית, שבעקבותיה הוכן חוק זה, בעזרתו של המשנה ליועץ המשפטי לממשלה פרופסור נחום רקובר, יש גם ביטוי לשאלות הכספיות. אם מעשה ההצלה כרוך בהוצאות ממוניות, גם אז חובה על המציל לטרוח ולעשות כל מה שנדרש, כלשונה של הסוגיה: למטרך ולמיגר אגורי; הוא חייב אפילו לשכור אנשים לצורך העניין. אלא שבמקרה כזה יהיה על הניצול לשלם בסופו של דבר את ההוצאות. אם מישהו אחר גרם לנזק, הוא יצטרך לשלם ולשאת בהוצאות, מי שגרם לתאונה או לדברים אלה. אם אין לניצול או למי שהיה מעורב בדבר אפשרות לשלם, תישא המדינה בשיפוי ההוצאות. זה דבר שהופך את הרעיון "לא תעמוד על דם רעך" לדבר שיש עליו אחריות-על של המדינה כולה.

שמחתי מאוד על כך ששר המשפטים וועדת השרים לענייני חקיקה תמכו עקרונית בכיוון המוצע בחוק הזה, ואני חושב שזה יהיה לכבודה של כנסת ישראל לקבל חוק זה, שכל-כולו מעוגן בתפיסה המוסרית והתורנית היהודית. תודה.

היו"ר א' סלמוביץ:

תודה רבה לחבר הכנסת חנן פורת.

אדוני שר המשפטים, בבקשה.

שר המשפטים ד' ליבאי:

גברתי היושבת-ראש, חברי הכנסת, חבר הכנסת חנן פורת, אנו משתדלים שלא להעניש בני אדם על אי-מעשה שלהם, אלא כאשר מוטלת עליהם חובה לפעול והם מודעים לחובתם זו ולתוצאות האפשריות של מחדלם. בשל מדיניות זו, מועטות הן באופן יחסי חובות עשה בדיני העונשין. כך, למשל, נקבעה בחוק חובתו של הורה לדאוג לבריאותו ולשלומו של ילדו, חובתו של אדם האחראי על-פי דין או על-פי הסכם לדאוג לבריאותו ולשלומו של חסר ישע או אדם אחר שאינו יכול לדאוג לעצמו.

בפקודת התעבורה נקבעה חובתו של נהג להושיט עזרה לאדם שנפגע בתאונת דרכים אף אם לא היה מעורב בתאונה.

בארצות שבהן נוהגת שיטת המשפט האנגלו-אמריקנית אין מטילים בדרך כלל חובה בחוק להושיט עזרה להצלת חיי אדם, ואין הפרת חובה שכזו מוגדרת כעבירה פלילית. עם זאת, במרבית מדינות אירופה יש סנקציה פלילית לאדם המסוגל להושיט עזרה אך נמנע מעשות כן.

כך, למשל, סעיף 63 לקובץ הדינים הפליליים בצרפת קובע, שניתן להטיל עונש של לפחות שלושה חודשי מאסר, ולא יותר מחמש שנות מאסר, על מי שהיה ביכולתו להושיט עזרה לאדם שנמצא בסכנה ולא הגיש את העזרה, הגם שבמתן העזרה לא נשקפה לו או לאדם אחר כל סכנה.

הנושא העסיק גם מלומדים שלנו. פרופסור אורי ידן, זיכרוננו לברכה, המליץ במאמר שפרסם בשנת 1970 ב"משפטים" לקבוע חובה סטטוטורית להצלת חיי אדם. כמו-כן כתבו על הנושא פרופסור פלר והשופט מרים בן-פורת, ייבדלו לחיים ארוכים. לאחרונה נדרשה לעניין גם השופטת טובה שטרסברג-כהן.

הצעתו של חבר הכנסת פורת מכוונת למלא את החסר בדיון הישראלי, ויש לברך עליה. עם זאת, אין הממשלה מסכימה להיבטים מסוימים בהצעת החוק, ובדעתה להגיש הצעת חוק משלה, שבה יטופל הנושא בצורה קצת שונה. אנחנו מכבדים את חבר הכנסת פורת על יוזמתו.

חנן פורת (מפד"ל):

על איזה נקודות?

שר המשפטים ד' ליבאי:

אני לא רוצה להתעכב כאן. כפי שאתה מבין, אני תומך בהעברת הצעת החוק שלך לדיון בוועדה. לנו נראה שבנושאים מסוימים יש ליתן תשובות שונות. כיוון שכרגע הבמה איננה פתוחה להתדיינות בין כל חברי הכנסת, אנחנו מסכימים להעביר את הצעתך לוועדה, מתוך הנחה ומתוך ציפייה שתשיב בחיוב על הצעתי שתמתין מעט בדיון בהצעתך, עד שתונח בפני הכנסת ותועבר לוועדה גם הצעת החוק הממשלתית. אני רשאי לבקש זאת ממך משום שכבר קיימתי במשרד דיון בהצעת החוק הממשלתית, משום שהטיוטה שלה כבר מוכנה, ואני עומד להעביר אותה בימים הקרובים, באמצעות ועדת השרים לענייני חקיקה, לכנסת. ובכן, לא תהיה זו השהיה ארוכה.

נראה לי שיזמת מהלך חקיקתי בכיוון זה, ואנחנו נותנים לך את הזכות להוביל את החקיקה בנושא זה כהצעת חוק פרטית, ומבקשים שנעבוד יחד על הצעת החוק לטובת העניין עצמו וגם מתוך כבוד לאותו עיקרון שנוסח על-ידך כ"לא תעמוד על דם רעך", עם כל ההיבטים המלווים אותו.

אני מציע להעביר את הצעת החוק לוועדת החוקה, חוק ומשפט.

היו"ר א' סלמוביץ:

תודה לשר המשפטים. אנחנו עוברים להצבעה בעד או נגד הצעת החוק "לא תעמוד על דם רעך", התשנ"ג-1992, בקריאה טרומית. נא להצביע.

הצבעה מס' 4

בעד ההצעה להעביר את הצעת החוק לדיון מוקדם בוועדה – 11

נגד – אין

נמנעים – 1

ההצעה להעביר את הצעת חוק "לא תעמוד על דם רעך", התשנ"ג-1992, לדיון מוקדם בוועדת החוקה, חוק ומשפט נתקבלה.

היו"ר א' סלמוביץ:

בעד הצעת החוק – 11, אין מתנגדים, נמנע אחד. אני קובעת שהצעת החוק "לא תעמוד על דם רעך", התשנ"ג-1992, עברה בקריאה טרומית והועברה לוועדת החוקה, חוק ומשפט.

הצעת חוק מימון מפלגות (תיקון – ועדה ציבורית), התשנ"ב-1992

(הצעת חבר הכנסת ח' פורת)

היו"ר א' סלמוביץ:

אנחנו עוברים כעת להצעת חוק קנ"ה, הצעת חוק מימון מפלגות (תיקון – ועדה ציבורית), התשנ"ב-1992. ינמק את החוק מהמקום חבר הכנסת חנן פורת.

חנן פורת (מפד"ל):

גברתי היושבת-ראש, רבותי חברי הכנסת, אדוני שר המשפטים, החוק הזה הוא אכן בעל אופי הרבה הרבה יותר פרוזאי, ועם זאת אני חושב בתום לב, שהוא חוק ראוי לכנסת, אם איננו רוצים לחזות בחזיונות שהיינו עדים להם לא בשנה האחרונה, אבל לפני שנה ולפני שנתיים, כאשר עסקו בנושא של הגבלת הרף של מימון המפלגות.

אני חושב שיש דבר פסול בעצם העובדה שהכנסת, ליתר דיוק, במקרה זה ועדת הכספים, היא זו שצריכה לקבוע את גובה מימון המפלגות מכספי משלם המסים, ובסופו של דבר היא חשופה ללחצים של מפלגות לדילים, לעסקאות, שגורמים הרבה הרבה עוגמת נפש וגם תחושה כבדה בציבור.

דומה שהדבר הזה צריך להיבחן באופן אובייקטיבי. מתוך שיקולים שהדמוקרטיה אכן עולה הון, זה צריך להיבחן על-ידי גורם אובייקטיבי. על כן ההצעה בחוק הזה היא שתוקם ועדה ציבורית לעניין מימון מפלגות, שבראשה יעמוד שופט; יהיו חברים בה היועץ המשפטי לממשלה או נציגו, יושב ראש ועדת הבחירות המרכזית או נציגו ושני אנשי ציבור נוספים אשר ייבחרו על-ידי יושב-ראש הוועדה.

אני מודע לכך שבמידה מסוימת חברי הכנסת מוסרים על-ידי כך את המפתחות לגורם שהוא מחוץ להם. אני חושב שבדוגמה הזאת, כמו בנושא שכרם של חברי הכנסת ובדברים אחרים שנוגעים אלינו, למערכת האישית או המפלגתית, הדין הוא שהדבר ייעשה על-ידי גורם אובייקטיבי.

אני צריך לציין בהקשר זה, שהנושא הוגש בשעתו, או הועלה לדיון, כאשר השר אמנון רובינשטיין היה עדיין חבר כנסת ולא שר, וחלק מהצעתו, בשינויים שונים, בא בהשראת הצעת החוק שלו. אבל בנדון זה אני בהחלט יכול לומר: איזהו חכם, הלומד מכל אדם, גם אם הוא נמצא במקרה זה בצד השני של המפה הפוליטית.

היו"ר א' סלמוביץ:

תודה רבה לחבר הכנסת חנן פורת. כבוד שר המשפטים, בבקשה.

שר המשפטים ד' ליבאי:

גברתי היושבת-ראש, חברי הכנסת, אין הממשלה נוקטת בדרך כלל עמדה בנושאים הכרוכים בפעילות המפלגות, כדי להשאיר לסיעות כולן חופש הצבעה בנושאים אלו. גם הפעם מסכימה הממשלה להעברת הצעת החוק שהגיש חבר הכנסת פורת לוועדה. אין לראות בהסכמתנו הסכמה לפרטי הצעת החוק.

כך, למשל, חבר הכנסת פורת מציע – בין השאר – שבראש הוועדה הציבורית לקביעת יחידת המימון, שעל-פיה מחושב המימון הממלכתי למפלגות, יעמוד שופט שמינה לכך נשיא בית-המשפט העליון. עוד הוא מציע, שבין חברי הוועדה יהיה גם היועץ המשפטי לממשלה או נציגו.

הרכבה של הוועדה הציבורית ומעורבותם של אנשים אלה טעונים בדיקה מדוקדקת בוועדת הכנסת שתדון בכך.

לכן, אני אישית מברך על היוזמה להגביר את הפיקוח בעניין מימון המפלגות, ומשרד המשפטים יגיב על פרטי ההצעה בעת דיוני הוועדה.

אני מסכים להעביר הצעת חוק זו לוועדת הכנסת, שתחליט מהי הוועדה המתאימה לדיון בנושא זה.

היו"ר א' סלמוביץ:

תודה רבה לכבוד שר המשפטים. אנחנו עוברים להצבעה בעד או נגד הצעת חוק מימון מפלגות (תיקון – ועדה ציבורית), התשנ"ב–1992, בקריאה טרומית.

הצבעה מס' 5

בעד ההצעה להעביר את הצעת החוק לדיון מוקדם בוועדה – 7

נגד – 1

נמנעים – אין

ההצעה להעביר את הצעת חוק מימון מפלגות (תיקון ועדה ציבורית), התשנ"ב–1992, לדיון מוקדם בוועדה שתקבע ועדת הכנסת נתקבלה.

היו"ר א' סלמוביץ:

שבעה בעד, מתנגד אחד, אין נמנעים. אני קובעת שהצעת חוק מימון מפלגות (תיקון – ועדה ציבורית), התשנ"ב–1992, עברה בקריאה טרומית והועברה לוועדת הכנסת.

שאלות ותשובות

היו"ר א' סלמוביץ:

אנחנו עוברים לשאלות ותשובות. אני מזמינה את כבוד שר המשפטים.

הכרזת בתים בכפר סילואן כנכסי נפקדים

חבר הכנסת ש' בניזרי שאל את שר המשפטים ביום י"ד באדר התשנ"ג (7 במרס 1993):

העיתון "חדשות" מיום 15 בינואר 1993 (רצ"ב צילום הידיעה) מדווח על הודאת פרקליטות המדינה כי טעתה כאשר הצהירה בפני בית-המשפט קודם לכן כי "ההכרזה כנכס נפקד על בניין בית-הצופה בכפר נעשתה בטעות", וכי פרקליטות המדינה חזרה בה מהודעתה כי בתים בכפר סילואן הוכרזו בטעות כנכסי נפקדים על-ידי האפוטרופוס לנכסי נפקדים. כידוע, בשעתו הועלו טענות נגד האפוטרופוס.

ברצוני לשאול:

1. האומנם נתברר בבדיקה נוספת כי החלטות האפוטרופוס לנכסי נפקדים היו נכונות?
2. מי הכין לבית-המשפט את חוות הדעת הראשונה, שבה נטען כי טעה האפוטרופוס, ומי הכין את חוות הדעת השנייה?
3. אם אכן ההודעה הראשונה מוטעית והאפוטרופוס הושמץ על לא עוול, האם ייתנו האחראים לטעות את הדין על כך?
4. האם חלק מהאחראים להודעה המוטעית שפגעה באפוטרופוס לנכסי נפקדים הם גם חברים או היו חברים בצוות או בוועדה הבודקת את תפקודו, ואם כן – האם אין בכך טעם לפגם?
5. האם תעשה למניעת עוול נוסף כלפי האפוטרופוס או כלפי כל עובד אחר במשרדך, ומה תעשה לחיזוק מעמדו?

תשובת שר המשפטים ד' ליבאי:

(לא נקראה, נמסרה לפרוטוקול)

1. הפרקליטות מעולם לא חזרה בה מהודעתה כי בתים מספר בסילואן הוכרזו בטעות כנכסי נפקדים על-ידי האפוטרופוס לנכסי נפקדים. לגבי אחד מהבתים הללו, בית-הצופה, התברר מבדיקה נוספת, שהחלטת האפוטרופוס היתה נכונה. הטעות לגבי בית-הצופה מוסברת בכך ששמו של בעל הנכס, שאינו נפקד, זהה לשמו של בעל נכס אחר באותו אזור שהוא נפקד.
2. בכתב ההגנה הראשון טענה המדינה כי האפוטרופוס טעה בעניין בית-הצופה. כך טענה הפרקליטות לאחר בירור העובדות עם האפוטרופוס לנכסי נפקדים. האפוטרופוס אישר אז כי החלטתו היתה שגויה.

כתב ההגנה תוקן לאחר בדיקה נוספת שנעשתה בפרקליטות ולא כתוצאה מקבלת מידע מהאפוטרופוס לנכסי נפקדים.

הטעות שבה מדובר היתה טעות משותפת של האפוטרופוס ושל הפרקליטות, אשר תוקנה מייד לאחר שנתגלתה.

3. האפוטרופוס לנכסי נפקדים לא הושמץ. נמתחה על האפוטרופוס לנכסי נפקדים ביקורת בשל מעשיו בנוגע לנכסים מספר במזרח-ירושלים.

בנסיבות המקרה איני רואה מקום לטיפול נוסף מצדי.

4. הפרקליטים המייצגים את המדינה בבית-המשפט בקשר לנכסים בסילואן לא היו חברים בצוות שבדק את תפקודו של האפוטרופוס לנכסי נפקדים.

5. האפוטרופוס לנכסי נפקדים אינו כפוף לשר המשפטים אלא לשר האוצר.

עומס תביעות בבתי-המשפט

חבר הכנסת ג' שגיא שאל את שר המשפטים ביום י"ד באדר התשנ"ג (7 במרס 1993):

כידוע קורסים בתי-המשפט תחת עומס התביעות. במיוחד חמור הדבר בכל הקשור בבתי-משפט השלום ובתביעות המופנות לבתי-הדין לתביעות קטנות, המתבררות אף הן בבית-משפט השלום.

יותר מ-50,000 תביעות תלויות ועומדות בבית-הדין לתביעות קטנות, וכתוצאה מכך מתארכת ההמתנה וגורמת עיני דין לאזרחים.

ברצוני לשאול:

1. האם מודע משרד המשפטים להיקף הבעיה ולחומרתה?

2. האם תוקל המצוקה הקיימת בבתי-הדין לתביעות קטנות?

תשובת שר המשפטים ד' ליבאי:

(לא נקראה, נמסרה לפרוטוקול)

1. כמות התיקים התלויים ועומדים בבית-המשפט לתביעות קטנות עמד בסוף חודש דצמבר 1992 על 24,637 תיקים.

2. יחול שיפור ניכר בתפקודם של בתי-המשפט לתביעות קטנות עם הפעלת עשרה שופטים במשמרת שנייה שעיסוקם היחיד יהיה טיפול בתיקי תביעות קטנות. הפעלת המשמרת השנייה החלה ב-1 באפריל 1993.

הפקעת סמכות האפוטרופוס לנכסי נפקדים

חבר הכנסת ש' בניזרי שאל את שר המשפטים ביום ג' בניסן התשנ"ג (25 במרס 1993):

העיתון "דבר" מיום ד' באדר התשנ"ג, 25 בפברואר 1993, מדווח כי "הופקעה סמכות האפוטרופוס לנכסי נפקדים להכריז על נכס כנפקד" (רצ"ב צילום הידיעה). בגוף הידיעה נמסר כי זאת נעשה בעקבות ממצאי דוח-קלוגמן, שאישר את ממצאי המבקרת – כך לדברי העיתון. כמו כן, נמסר שמתקיימים הליכים משפטיים לגבי בתים שעליהם קיבל האפוטרופוס החלטות בעבר.

ברצוני לשאול:

1. האם הפרטים נכונים?

2. האם אכן החלטת ועדת-קלוגמן בדבר החלטות שגויות של האפוטרופוס שרירה וקיימת או שהתברר שהיא טעות והצדק עמו?

3. האם לאחר כל הבדיקות אכן עולה כי כל התעודות שנתן עד כה האפוטרופוס היו חוקיות? אם כן – מדוע הופקעה סמכותו?

4. האם הופקעו סמכויות פרקליטות מחוז ירושלים ומנהל משרד המשפטים לפעול בנושאי נכסי נפקדים לאחר שהתברר כי הם שטעו? ואם לא, מדוע לא?

5. האם נסתיימו הדיונים בבתי-המשפט שעליהם החליט האפוטרופוס על נכסי נפקדים? אם כן – מה נפסק לגבי חוקיות החלטותיו של האפוטרופוס, ובכל מקרה – האם עמדת המדינה היתה שהחלטותיו נכונות או שגויות?

תשובת שר המשפטים ד' ליבאי:

(לא נקראה, נמסרה לפרוטוקול)

1. א. עם קבלת הדוח הורה שר האוצר לאפוטרופוס על נכסי נפקדים בהסכמת שר המשפטים והיועץ המשפטי לממשלה שלא להוציא שום אישור בדבר אדם נפקד או נכס נפקד עד לסיום הבדיקה והסקת מסקנות.

לאחר מכן, כדי שלא לפגוע בפעילות שוטפת חיונית, הורה שר האוצר כי ניתן יהיה להוציא תעודות כאמור רק לאחר בדיקה ואישור של היועצת המשפטית לאוצר, בכל הארץ, למעט ירושלים.

ב. מתקיימים הליכים משפטיים לגבי בתים עליהם קיבל האפוטרופוס החלטות בעבר.

2. דוח ועדת-קלוגמן מתח ביקורת על הליכי עבודתו של האפוטרופוס לנכסי נפקדים, ובין היתר על שלא בדק את אמיתות התצהירים, לא ביקר בנכסים, לא בדק אותם ולא ראה את המצהירים. על עובדות אלה אין כל מחלוקת. הנקודה היחידה שבה הוכנס שינוי בדוח קלוגמן מופיעה בסעיף 8 לדוח.

לפי התיקון, במקום הקביעה "הזכויות בנכסים נרכשו ברובם מכוח הכרזה של האפוטרופוס לנכסי נפקדים" צריך לבוא: "הזכויות בנכסים בסילואן נרכשו ברובן" וכו'.

3. כאמור, ההחלטה לעניין פעילות האפוטרופוס לנכסי נפקדים נסמכת על הליכי עבודתו. ראה לעניין זה גם דוח מבקר המדינה ופרוטוקול הוועדה לענייני ביקורת המדינה מיום 7 בינואר 1992.

4. לא ידוע על טעויות של פרקליטות מחוז ירושלים ומנכ"ל משרד המשפטים בנושא האמור. אין לשני גופים אלה כל סמכויות לפעול בנושאי נכסי נפקדים.

5. א. הדיונים לא הסתיימו; ב. כיום קיימות תביעות מספר לגבי חמישה נכסים. בחלק מהמקרים הצהירה המדינה, על דעת האפוטרופוס לנכסי נפקדים, כי אכן, טעה האפוטרופוס.

פגיעה בקטינים עקב ביצוע עיקולים

חבר הכנסת א' זנדברג שאל את שר המשפטים ביום ג' בניסן התשנ"ג (25 במרס 1993):

לאחרונה נודע לי כי עיקולים, לרבות עיקולים ברישום, מבוצעים בבתי חייבים שעה שבבית נמצאים קטינים בלבד, לעתים קטינים שגילם רחוק יחסית, מגיל 18.

ברצוני לשאול:

1. האם ידוע למשרד המשפטים על כך?

2. האם בחן משרדך את החשש לחרדה ולנזקים נפשיים אחרים העלולים להיגרם לאותם קטינים הנמצאים לבדם שעה שמעקלים זרים נכנסים לבתים, מסתובבים בו, עורכים רישומים ואף נוטלים חפצים השייכים בחלקם לקטינים?

3. האם קיימות הנחיות למעקלים ולמוציאים לפועל המגבילות או אוסרות ביצוע עיקולים ועיקולים ברישום בנוכחות קטינים בלבד?

4. אם לא – מה ייעשה למנוע חשש לפגיעה כמתואר לעיל, במהלך ביצוע עיקולים ועיקולים ברישום במסגרת הליכי הוצאה לפועל?

תשובת שר המשפטים ד' ליבאי:

(לא נקראה, נמסרה לפרוטוקול)

1. להנהלת בתי-המשפט הגיע מספר קטן של תלונות כנגד בעלי תפקיד המבצעים עיקולים בנוכחות קטינים בלבד.

2. הנהלת בתי-המשפט מודעת לחשש שהעלית, ולכן קיימות הנחיות מתאימות לבעלי תפקיד.

3. ההנחיות מטעם הנהלת בתי-המשפט לבעלי התפקיד הינן כדלקמן: כאשר רק הקטין נוכח בעת הכניסה, יש לפעול באדיבות מקסימלית על מנת שלא להפחידו. יש לנסות לצרף שכן בוגר מהדירה הסמוכה לדירה שבה מתבצעת הפעולה. בעלי התפקיד מודעים היטב להנחיה זו. הם נבחנו עליה בבחינות ההסמכה.

4. הנהלת בתי-המשפט מתכוונת להוציא חוזר נוסף למוציאים לפועל ולבעלי התפקיד, ובו היא תדגיש את הצורך בנוכחות בוגר בעת ביצוע הוצאת מעוקלים בדירת החייב.

מינוי משנה למנכ"ל משרד ממשלתי ללא מכרז

חבר הכנסת ש' הלפרט שאל את שר המשפטים ביום ג' בניסן התשנ"ג (25 במרס 1993):

בעיתון "מעריב" מיום י"ז באדר התשנ"ג (10 במרס 1993) פורסם, כי ראש הממשלה ושר הכלכלה סיכמו, שמעתה יוכל שר למנות גם את המשנה למנכ"ל במשרדו ללא צורך במכרז לתפקיד.

ברצוני לשאול:

1. האם הפרסום נכון?

2. האם בדק היועץ המשפטי לממשלה את הנושא מבחינה משפטית ונתן הסכמתו למינויים?

3. האם אין חשש שמינויים אלו הם המשך ישיר למינויים הפוליטיים, אשר להם מתנגדת הממשלה במדיניותה המוצהרת?

תשובת שר המשפטים ד' ליבאי:

(לא נקראה, נמסרה לפרוטוקול)

3-1. פניתי בנדון ליועץ המשפטי לממשלה, ולהלן תשובתו: "בשעתו, על סמך חוות דעת של היועץ המשפטי של משרד ראש הממשלה, אישר היועץ המשפטי לממשלה מינוי משנה למנכ"ל משרד ראש הממשלה, לפי סעיף 23 לחוק שירות המדינה (מינויים). הא ותו לא".

היו"ר א' סלמוביץ:

תודה רבה לכבוד שר המשפטים.

שר המשפטים ד' ליבאי:

אני מודה לגברתי, כדי שהפרוטוקול ירשום שלפחות נכחתי כאן כשגברתי קראה את שמות חברי הכנסת.

היו"ר א' סלמוביץ:

תודה רבה.

הצעה לסדר-היום

נאציזם באמריקה

היו"ר א' סלמוביץ:

אנחנו עוברים לנושא הבא שעל סדר-היום – הצעות לסדר-היום. לפנינו הצעה לסדר-היום מס' 1588 בנושא: נאציזם באמריקה. אני מזמינה את חבר הכנסת יגאל ביבי בבקשה.

יגאל ביבי (מפד"ל):

כבוד היושבת-ראש, כנסת נכבדה, היום אין עוד ספק בכך שהאנטישמיות והנאציזם אינם בגדר נחלת העבר בתולדות העמים. אנטישמיות אינה נחלת העבר, ותנועות נאציות אינן קיימות רק באירופה, אשר תולדותיה רצופות משברים וחילופי שלטון קיצוניים.

אנטישמיות ונאציזם אנו פוגשים גם בארצות-הברית, הנאורה שבמדינות המערב, אשר בה אנו רואים את ידידתנו הגדולה ומודל לחיקוי בתחומי חיים רבים.

הכנסת עסקה זה כבר בנושא הנאציזם באירופה, אך היקפה של התופעה בארצות-הברית מדהים וראוי לדיון בפני עצמו.

"היום כבר לא בושה להיות נאצי באמריקה" – אמר מנהיג יהודי בניו-יורק לכתב "מעריב", כפי שפורסם בכתבת תחקיר מיום שישי שעבר.

ב-22 באפריל נחנך בווינגטון מוזיאון השואה, בהשתתפותם של הנשיא קלינטון והנשיא הרצוג. באותה עת, מעבר לכביש, עמדו זה לצד זה בהפגנת מחאה חריפה מגולחי ראש עם סמלים נאציים ו"פרופסורים" מכובדים. הם נשאו שלטים המכחישים את השואה, המגדפים את היהודים ותוקפים את ישראל.

אירוע זה אינו בגדר קוריוז חולף. זו היתה הפגנת האחדות הראשונה, הגדולה ביותר, של הימין הרדיקלי האמריקני, והיא מסמנת יותר מכול את התעצמותו. המפגינים ייצגו מספר גדול מאוד של ארגונים נאו-נאציים, ימין קיצוני, גלוחי ראש, מכחישי שואה. אל ההפגנה הוטסו במיוחד שלושה ממכחישי השואה הנודעים ביותר בעולם. על השלטים שהניפו היו סממאות כגון: "שישה מיליון שקרים", "היטלר צדק", "היהודים הם הג'וקים של אמריקה", "הקונגרס הישראלי הוא שטח כבוש".

העובדה המדאיגה ביותר היא, כי לראשונה זה זמן רב הגיעו ראשי הארגונים הרדיקליים האמריקניים למסקנה, שהגיע הזמן לפעול יחד, להתעלם מהמחלוקות וממאבקי הכוח ולהתאחד לנוכח האויב המשותף – "היהודי העולמי", העומד מאחורי "התרמית הגדולה בהיסטוריה", השואה.

מסתבר, כי ההפגנה תוכננה בקפדנות במשך חודשים על-ידי "ועדת די", אשר מטרתה היא ניפוץ "שקר השואה", כפי שהם מכנים זאת. הצד הארגוני שבתכנון ההפגנה ובהכנתה הושלם ו"דפק" בדיוקנות המזכירה יעילות גרמנית.

בארצות-הברית קיימים כ-650 ארגוני שואה רדיקליים גזעניים, החל מניאו-נאצים, דרך גלוחי ראש, קלאן, החזית האירית הלאומית ועוד. עד עכשיו הם פעלו בנפרד. בשנתיים האחרונות מורגשת מגמת איחוד, אשר החלה ב"פסגת השואה", אשר התקיימה בשנה שעברה. בוועידה זו התכנסו 13 קבוצות שואה מ-11 מדינות דרומיות, והיא שודרה מחוץ אל חוץ.

מגמת האיחוד וההתחזקות של הימין הרדיקלי מורגשת היטב בשטח. סקר שנערך לאחרונה מורה, כי ב-1991 עלה מספר קבוצות השואה הימניות בארצות-הברית ב-27%. השפעת קבוצות אלה ניכרת בעיקר על צעירים, המצטרפים לשורותיהן במספרים גדולים.

הקדמה והמודרניזם נרתמים לשירותי הניאו-נאציזם. הניאו-נאצים האמריקנים מודעים לחשיבות הרבה של התקשורת והמדיה האלקטרונית.

מסתבר שיש תנועות נאציות בעלות כסף רב וקשרים. ברשותה של אחת התנועות בניין מפואר בווינגטון, שנקנה בכספי תרומות, ואשר משמש היום מטה לאומי לפעילות הימין בארצות-הברית. בתום ההפגנה בווינגטון נערך למפגינים סיור "לימודי" בבניין, והתקיימה גם ארוחת צהריים מפוארת.

בארצות-הברית פועלים גם כמה עשרות "קווי שואה" – קווי טלפון, שאליהם אפשר לחייג ולשמוע "הודעות שואה" מוקלטות. שידורי טלוויזיה נאציים פושטים אל תחנות הכבלים בארצות-הברית, ולמעשה מעוגנים בחוקה האמריקנית, המתירה לתושבים חירות ביטוי מוחלטת.

תוכנם של המשדרים הנאציים מוכר מן התעמולה הנאצית הגרמנית המקורית: רשעותו של היהודי העולמי, שליטתו על התקשורת והכלכלה, הצורך להפריד בין הגזעים, להחזיר את אמריקה לכוח הלבן.

החשש העיקרי הוא תזוזתם של הניאו-נאצים מהשוליים לכיוון הזרם המרכזי, וברור כי ככל שהמצב הכלכלי יחמיר, תעלה השפעתם. בפריפריות, במדינות הדרום במיוחד, כבר אפשר להרגיש באופן ברור את הנוכחות שלהם בשטח.

ריבוי האוכלוסין והחרפת התחרות על מקורות המחיה, שהם מן הגורמים העיקריים להתפתחות האידיאולוגיה האנטישמית באירופה, קיימים גם בארצות-הברית.

קיטוב מעמדי, שכונות עוני צפופות ומזהמות, ליד שכונות הפאר של בני המעמד הבינוני והגבוה, היוו כר פורה לאנטישמיות ולשנאת היהודים באירופה. תנאים דומים קיימים גם בארצות-הברית.

העם היהודי שילם מחיר יקר על כך שמדינות הקואליציה האנטי-נאצית חששו מלהשיב תשובה עקרונית ומקפת על ההסתה האנטישמית, אשר הוקיעה את מלחמתם להגנת היהודים. הלקח הוא שיש לצאת בגלוי להגנת היהודים ולפעול באותה מידה של חריפות ותקיפות ובאותם כלים שבהם פועלים הארגונים הנאציים.

בשונאים אולי קל להילחם. עם ידידים קשה להתווכח, קשה לנזוף בהם. אך אם רוצים שתישאר ידידות אמיתית לשנים רבות בינינו לבין האמריקנים, צריך להוכיח להם במלוא התקיפות – ואינני יודע אם לא קיימת סכנה של איחוד כוחות הרשע בארצות-הברית. גם הנאצים בזמנם קשרו קשר עם כוחות רדיקליים במזרח התיכון, וכן קיימת סכנה שהכוחות האסלאמיים הקיצוניים, הפועלים בארצות-הברית כמעט בגלוי, יחברו עם הניאו-נאצים האמריקנים והאחרים.

יש להילחם בכוחות הרשע האלה בכל התקיפות ובכל הדרכים האפשריות.

אני קורא ליושב-ראש הכנסת, פרופסור שבח וייס, אשר הוא אישית מודע לנושא השואה במיוחד, שייזום לובי משותף של חברי כנסת מיישראל וחברי קונגרס וסנטורים מארצות-הברית, אשר יתאמו ביניהם דרכי מאבק במחלה זו, אשר סימפטומים חולניים שלה מכרסמים בחברה האמריקנית. תודה.

היו"ר א' סלמוביץ:

תודה רבה לחבר הכנסת בי.י. סגן שר החוץ, בבקשה.

סגן שר החוץ י' ביילין:

כבוד היושבת-ראש, כנסת נכבדה, הופעתה של קבוצה ניאו-נאצית מול מוזיאון השואה החדש ביום חנוכתו, בשעה שהנשיאים קלינטון והרצוג נשאו את דברם, היתה תופעה חמורה מאוד ומדאיגה מאוד.

המוסדות המדיניים והמשפטיים של ארצות-הברית עוצבו, עוד מימי הבראשית של האומה, על-פי העקרונות של חירות האדם, של שמירת זכויות הפרט וזכויות המיעוטים. אחד מעמודי התווך של מערכת המשפט האמריקנית הוא התיקון הראשון לחוקה, המעניק הגנה ללא תנאי על הבעת דעות ועל הפצתן. בצל תפיסה זו מתקיימות בארצות-הברית קבוצות שוליים לאין ספור, הדוגלות בעמדות חריגות או מעוותות בענייני דת, מוסר וחברה. לצערנו, גם גופים גזעניים וניאו-נאציים ומוקדי הכחשת השואה זכאים באותה מידה להפיץ את תורת הארס שלהם.

במקרים אלה החלת עקרון חופש הדיבור מביאה לתוצאה הפוכה מן הכוונה המקורית. היא מסייעת לכוחות השואפים לשים קץ לדמוקרטיה, לחירות ולזכויות האדם.

לפני 50 שנה פגע הנאציזם אנושות בעמנו והוביל את העולם כולו לסף אבדון. ארצות-הברית עמדה בראש המחנה שהביס את היטלר ומיגר את הנאציזם. מכאיב מאוד לראות מדים וסמלים נאציים, היום, בלבה של וושינגטון הבירה.

רוב הארצות הדמוקרטיות וישראל בכללן כבר חוקקו חוקים אנטי-גזעניים. יש לקוות שארצות-הברית תמצא במהרה פתרון משפטי הולם, האוסר את פעילות ארגוני השטנה למיניהם.

עם זאת, אין להסיק מסקנות מרחיקות-לכת מהפגנה שבה לקחו חלק 150 איש. אין לשכוח כי המאמר שהופיע ב"מעריב" ב-14 בחודש מבוסס בעיקרו על שיחות עם אנשי "כהנא חי". מאנשי כהנא שאב המחבר את רוב המידע ואת הערכת המצב הדרמטית. הם סיפרו לו על התעצמות הנאציזם ועל תופעה תקדימית של התאחדות הימין הרדיקלי. הם יצרו את הרושם שהכהניזם הוא הזרוע היעילה ביותר להגנת יהודי ברוקלין או ארצות-הברית כולה. הם היללו את מעשי הלוחמים הכהנסיטים שהם, לדבריהם, קציני צה"ל לשעבר, ש"כהנא חי" גייס מקרב היורדים.

הניאו-נאציזם בארצות-הברית אינו תופעה חדשה. הוא פעל גם בשנות ה-60. בשנת 1978 רגשה המדינה בגלל מצעד ניאו-נאצי בעיר סקוקי, פרבר של שיקגו. נעשה אז מאמץ גדול למונעו בדרכים משפטיות, אך ללא הועיל. גם אז וגם היום הניאו-נאציזם בארצות-הברית הוא תופעה שולית. מדובר במאות רסיסי ארגונים זעירים, השונים זה מזה ומפוזרים על פני המדינה. לו באמת פעלו ביחד, וכל ארגון היה שולח נציג אחד או שני נציגים להפגנה בווינגטון, היו יכולים להגיע למספר מרשים יותר מאשר 150 איש.

אין זאת אומרת שבארצות-הברית אנטישמיות אינה קיימת. הליגה נגד השמצה, המקיימת מעקב צמוד אחר גילויים אנטישמיים, דיווחה על 1,730 תקריות אנטישמיות ב-1992; 865 מקרי ונדליזם, 874 מקרי הצקה אישית, איומים ופגיעה. נתונים אלה מהווים ירידה של 8% לעומת הנתונים בשנת 1991. העקומה מראה ניקוד גבוה ב-1982 – 1,324 תקריות, ירידה הדרגתית עד 1986 – 906 תקריות, ועלייה לאחר מכן עד 1991 – 1,879 תקריות.

יש לציין, שהליגה נגד השמצה ויתר המוסדות היהודיים-האמריקניים פועלים בשיטתיות וביעילות הראויות לשבח. אחד ההישגים היה הגברת תשומת הלב של הרשויות למה שנקרא "פשעי שנאה" ויתר אכיפת החוקים הקיימים. התפתחות חיובית היתה קבלת חוק פדרלי ב-1990, המטיל על התובע הכללי לערוך סטטיסטיקה על הפשעים "המגלים ברורות דעה קדומה מבוססת על גזע, דת, מין או השתייכות אתנית".

תופעה מדאיגה היא עליית מספר התקריות האנטישמיות בקמפוסים אוניברסיטאיים, 12% לעומת 1991, והמשך פעילותם של מפיצי הכחשת השואה, בייחוד בקמפוסים. סקר שהתפרסם ב-20 באפריל הראה, כי 34% מהמבוגרים ו-37% מתלמידי בתי-הספר התיכון היו בדעה שאפשרי שהשואה לעולם לא קרתה.

כן יש לראות בדאגה את התפשטות תופעת "גלוחי הראש", שגם אם אינם זהים לניאו-נאציזם ואינם דבקים בתורה מגובשת כלשהי, הרי לעתים קרובות הם תחת השפעה נאצית והם מוכנים לבצע עבור הנאצים פיגועים.

התפתחות אחרת, מצערת מאוד, היא עליית האנטישמיות בקרב האוכלוסייה השחורה וההיספנית. בימים אלה מתנהל בניו-יורק פולמוס על אישיותו ומעמדו של פרופסור ליאונרד ג'פרס, שהיה ראש המחלקה ללימודים אפריקניים בסיטי קולג' של ניו-יורק. ג'פרס טען בשיעוריו ובנאומיו שליהודים תכונות שליליות וכי הם היו האחראים הראשיים לסחר העבדים. לאחר מחאות הוא הורחק על-ידי רשויות האוניברסיטה מתפקידו כראש המחלקה, אך הוחזר אליו בעקבות פסק-דין של בית-משפט פדרלי. המערכה עודנה נמשכת. יש לקוות שיימצאו דרכים לקירוב הלבבות בין יהודים ובין שחורים, שהיו בעבר בעלי-ברית במאבק נגד האפליה הגזעית.

אין לממשלה התנגדות שהנושא הזה יידון במליאה.

היו"ר א' סלמוביץ:

תודה רבה לסגן שר החוץ.

אנחנו עוברים, אם כך, להצבעה בעד או נגד דיון בנושא במליאה. נא להצביע.

הצבעה מס' 6

בעד ההצעה לכלול את הנושא בסדר-היום – 4

נגד – אין

נמנעים – אין

ההצעה לכלול את הנושא בסדר-היום נתקבלה.

היו"ר א' סלמוביץ:

ארבעה בעד, אין מתנגדים ואין נמנעים. אני קובעת שהנושא יידון במליאה, לכשתחליט מזכירות הכנסת על כך.

חברי הכנסת, יושב-ראש הכנסת החליט לדחות את ההצעות הבאות שעל סדר-היום, מהסיבה שסגן שר הביטחון אינו חש בטוב. יושב-ראש הכנסת יקבע מועד חדש לדיון בהצעות שנדחו.

הישיבה הבאה – מחר בשעה 11:00. ישיבה זו נעולה.

הישיבה ננעלה בשעה 19:15.